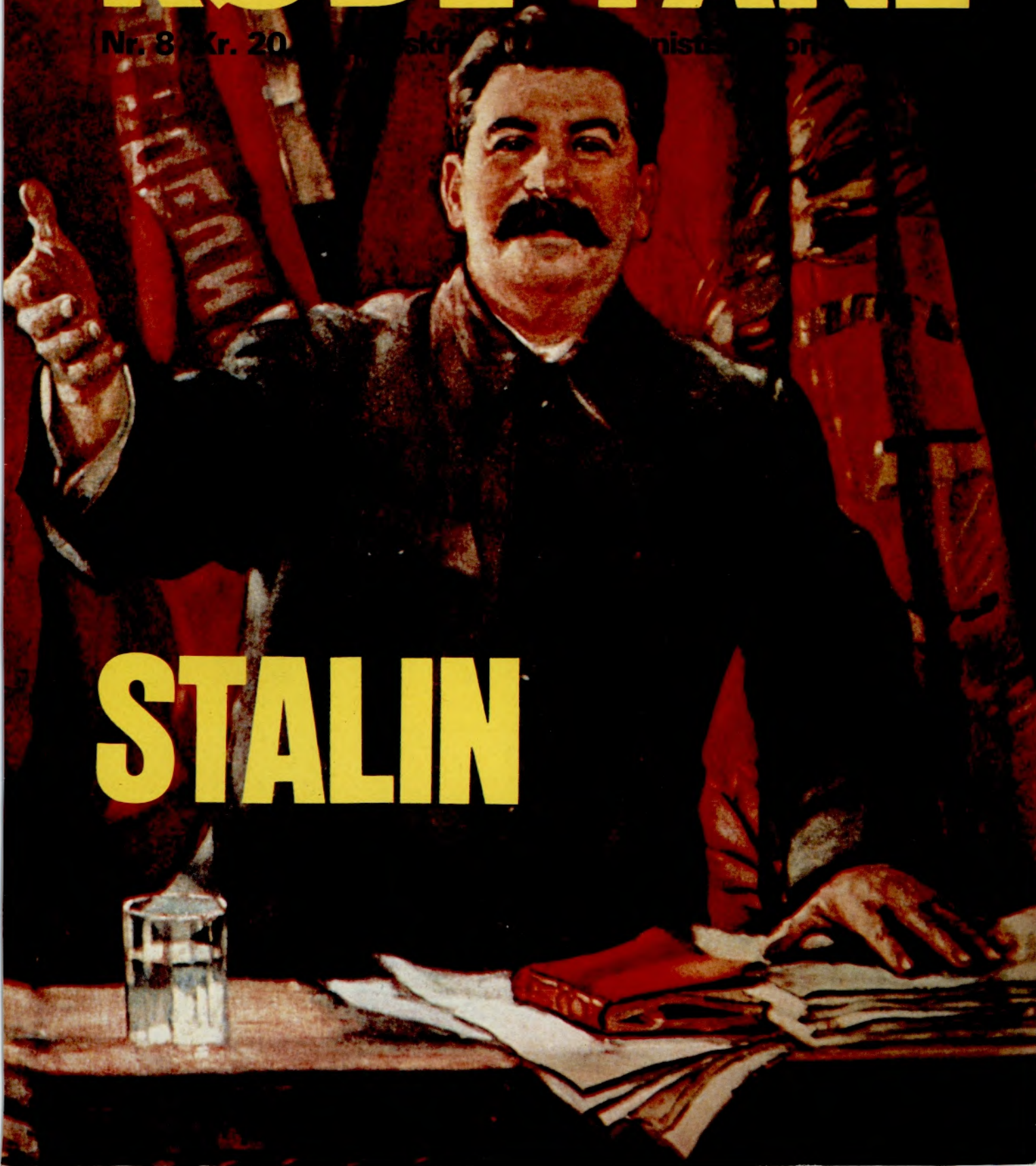

RØDE FANE

Nr. 8 Kr. 20

skrift for marxist-leninistisk forvaltning

STALIN

I DETTE NUMMER

Litt om Stalin i 30- og 40-åra. Side 4

USA's ml-parti i full oppløsning? Side 26

Krisa i USA's ml-parti — sett fra Kanada. Side 28

Den uunngåelige knipetanga.

Av Gro Hagemann.

Side 32

Tron Øgrim — Eirik Rossen:

Hva kan vi lære av Kampuchea? Side 36

DEBATT: Stalin — en av «de fem store»?

Av Jarl Hellesvik Side 40

DEBATT: Oljeboka — i strid med marxismen.

Av Terje Valen Side 44

I NESTE NUMMER

Utviklinga av Kinas økonomi. En delegasjon fra AKP(m-l)
intervjuer ledende kinesisk økonom.

*Forsvarsdebatt — intervju
med Johan Galtung*

ISSN 0332-7892

RØDE FANE

Ansvarlig utgiver for dette
nummer: Pål Steigan

Røde Fane redigeres av et ut-
valg nedsatt av sentralkomite-
en i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:

Postboks 6875

St. Olavs plass, Oslo 1

Telefon: 11 45 73

ABONNÉR!

Tegn abonnement på Røde Fa-
ne — for 110 kroner får du en
hel årgang. Du sparer hele 50
kroner i forhold til løssalgspri-
sen!

Bestill fra: Røde Fanes dis-
tribusjon, Boks 83, Bryn,
Oslo 6.

Utgitt av Arbeidernes

Kommunistparti

(marxist-leninistene)

Nr. 8 — 1981. 10. årg.

Trykt i offset hos

A/S Duplotrykk

Striden om Stalin

I *Erklæring til den internasjonale kommunistiske bevegelsen* fra AKP(m-l)s siste landsmøte heter det om Stalin og Stalin-perioden:

«... Vi vil heller ikke forkaste historia mellom Lenin og Mao. Kamerat Stalin og SUKP gjorde en svær verdenshistorisk innsats. SUKP skapte for første gang en stor sosialistisk planøkonomi, støtta revolusjoner i mange land og leda en stor internasjonal front mot fascismen. Stalin og SUKP gjorde også alvorlige feil. Men studier av både framganger og feil de gjorde, er nødvendige for å nå bedre resultater i bygginga av sosialismen i framtida ...»

Med dette nummeret av Røde Fane ønsker vi å gi et utgangspunkt for å følge opp det programmet som ligger i dette vedtaket.

Spørsmålet om Stalin har lenge vært et viktig stridspunkt i den kommunistiske bevegelsen. I kampen mot Stalin-kritikk på borgerlige og idealistiske premisser, har kommunistene i stor grad vært henvist til Sovjet-ledernes egen historiefremstilling og sjølforståelse. Det har lenge vært klart at det er helt utilstrekkelig. Det er umulig å avvise det vell av fakta om feil og overgrep som borgerlige historikere og politikere legger fram, med henvisninger til SUKPs historie.

Det fins et ganske omfattende historisk materiale etter hvert. En del av det representerer seriøse forsøk på å finne ut hva som virkelig skjedde. Vi må studere dette materialet, og ta stilling til hva som er fakta og hva som er løgn. Det er en omfattende oppgave, men nødvendig. Derfor har vi også valgt å starte denne diskusjonen med en artikkel som legger fram et ganske omfattende materiale om Stalin-tida.

Det betyr ikke at vi ikke vet nok til å kunne begynne å diskutere linjer. Vi vet en del om hvilke felter det ble oppnådd resultater på, og vi vet en del om hva slags feil og overgrep som ble begått. Vi vet en del mer om vilkårene for, og problemene med å bygge et sosialistisk samfunn. Vi må veie alt dette mot hverandre og klargjøre for oss sjøl hva vi mener er viktigst og hvilke kriterier vi vil stille til et sosialistisk samfunn. Ellers er det lett å ende opp med å forkaste hele utviklinga av

Sovjet-staten på et nokså lettbeint grunnlag — for mesteparten av den utviklinga skjedde tross alt etter Lenins død.

Vi trenger både diskusjon om grunnleggende vurderinger, og vi trenger oppsummeringer av feil og framganger på forskjellige felter. Slik vil diskusjonen om Stalin også bli en del av den sosialisme-diskusjonen som pågår.

Stalin som gutt. Kimen til en maktglad terrorist? Eller ei drivkraft bak oppbygginga av den første sosialistiske staten?

- Det stalinske systemet slik det utviklet seg i 30- og 40-åra var en suksess: Det greide å modernisere Sovjetunionen. Men for denne suksessen ble det betalt en fryktelig pris.
- Dette er utgangspunktet for denne debattartikkelen. Hovedvekten ligger på innenrikspolitikken og de situasjonene Stalin sto overfor.

Hva var svarene hans? Riktige — eller gale?

Litt om STALIN i 30 og 40-åra

HVA HANDLER DET OM?

Dette er et debattinnlegg om Stalin. Tittelen har jeg valgt med omhu. Den er dekkende for mitt ambisjonsnivå og kunnskapsnivå.

Det virker kanskje litt pussig å begrense en såpass lang artikkel om Stalin til 30- og 40-åra. Mye viktig skjedde før den tid, f.eks. partikampene i 20-åra, og mye viktig skjedde etterpå, f.eks. den 19. partikongressen. Forklaringen er at jeg ikke «er kommet lengre».

Jeg ble drevet til å studere Stalintida fordi jeg var interessert i Sovjet i dag. I den anledning har jeg holdt et par foredrag om Stalin — ett med hovedvekten på 30-åra, og ett på 40-åra. Dette er en «sammenskriving» og delvis omarbeiding av disse to foredragene. Noen Stalineksperter er jeg ikke, og noen ambisjoner om å gi noen form for konkluderende beskrivelse av Stalins liv og

virke har jeg langt fra. Derimot er jeg interessert i å gi et lite bidrag til en Stalin-debatt som jeg forstår mange i og rundt ml-bevegelsen er interessert i.

DET STALINSKE SYSTEMET

Fokus i denne artikkelen er det politiske systemet Stalin skapte i løpet av 30-åra og som en kan si var fullmodent i — la oss si — 1939. Hvordan ble dette systemet skapt, hva kjennetegnet det og hvilket formål skulle det tjene?

Jeg vil ta for meg den enorme sosiale og økonomiske transformasjon som skjedde fra 1928 til 1941, og den uhyre skjerpede politiske kampen som var innvevd i dette. I dette bildet står naturligvis Moskvaprosessene og de store utrenskningene sentralt, men jeg, like så lite som andre forfattere, har noen endelig forklaring å bidra med.

Det stalinske systemet var en suksess forsåvidt som det i løpet av gans-

STALIN

ke få år tvang Sovjetunionen inn i det 20. århundret — med hele sin veldige bondebefolkning. Ikke noe annet politisk system kan vise til en slik materiell suksess på så kort tid i vår tid, på tross av at liknende målsettinger står på dagsordenen i 100 utviklingsland i verden i dag.

Det stalinske sosialistiske systemet hadde også store svakheter og kjøpte sine framganger til en fryktelig pris. Denne prisen fortoner seg kanskje større for oss i det rike Norge, enn i den 3. verden hvor status quo ofte innebærer slike lidelser.

Sin politiske styrke viste systemet ikke minst ved å motstå Hitlers overfall i 1941. Jeg tror det kan pekes på få regimer som har klart å opprettholde sin legitimitet og sin handlekraft etter slike gigantiske militære nederlag som Sovjet led det første krigsåret.

Sin politiske svakhet viste regimet ved å gå i grava kort tid etter at regimets skaper — Stalin, var død.

Jeg har sett litt på det stalinske systemet fra det sto på sitt topp-punkt i 1939/40 og til det ikke lenger kunne reddes i slutten av 40-åra. I slutten av 40-åra var det bare et tidsspørsmål når det ville falle.

Dette politiske systemet som ble skapt gjennom 30-åras veldige klassekamp og veldige økonomiske og sosiale forandringer, vendte seg langsomt til sin motsetning gjennom seiren i krigen og oppbygginga utover i 40-åra.

Jeg har først og fremst skrevet om innenrikspolitikken. Ikke fordi utenrikspolitikken er uviktig i denne sammenheng, men fordi jeg har måttet begrense meg. Artikkelen kunne ellers lett ha blitt dobbelt så lang.

PROBLEMET MED KILDER

Et problem med å skrive om denne perioden er mangelen på kilder. Det finnes en enorm litteratur, med høy ideologisk temperatur, men svært få gode kilder. Det finnes knapt en kilde som kan belyse det indrepolitiske livet i de ledende organene i Sovjet i 30- og 40-åra. Det som finnes er mer eller mindre gode konstruksjoner som forbinder de kjente ytre fakta. Det finnes en lang rekke teorier om Kirovs død, men det blir teori — det kan ikke belegges med skikkelige kilder. Når det gjel-

der publisert materiale fra parti- og statsledelsen i denne perioden, foretrekker jeg å behandle det som hvilke som helst andre dokumenter, og ikke som dokumenter med noen høyere sannhetsverdi. Eksempelvis så tror jeg at Bukharin ønsket en annen politikk enn Stalins. For alt jeg vet fraksjonerte han også i partiet for å oppnå dette. Men for meg er det usannsynlig at han sto i ledtog med utenlandske spionasjeorganisasjoner, for å ødelegge partiet og staten, forberede Røde Armens nederlag, dele opp Sovjetunionen ved å gi Hvite-Russland til Polen og Ukraina til Tyskland, tilintetgjøre arbeidernes landevinninger etc. Jeg må tilstå at jeg ser på det som ren propaganda at han allerede rundt 1918 planla å myrde Lenin etc. etc.¹ Jeg velger da å se på disse kildene sammen med andre kilder og trekke mine egne konklusjoner.

Til slutt i denne ordrike innledningen må jeg si noen ord om det å felle dommer over den politikken som ble ført i

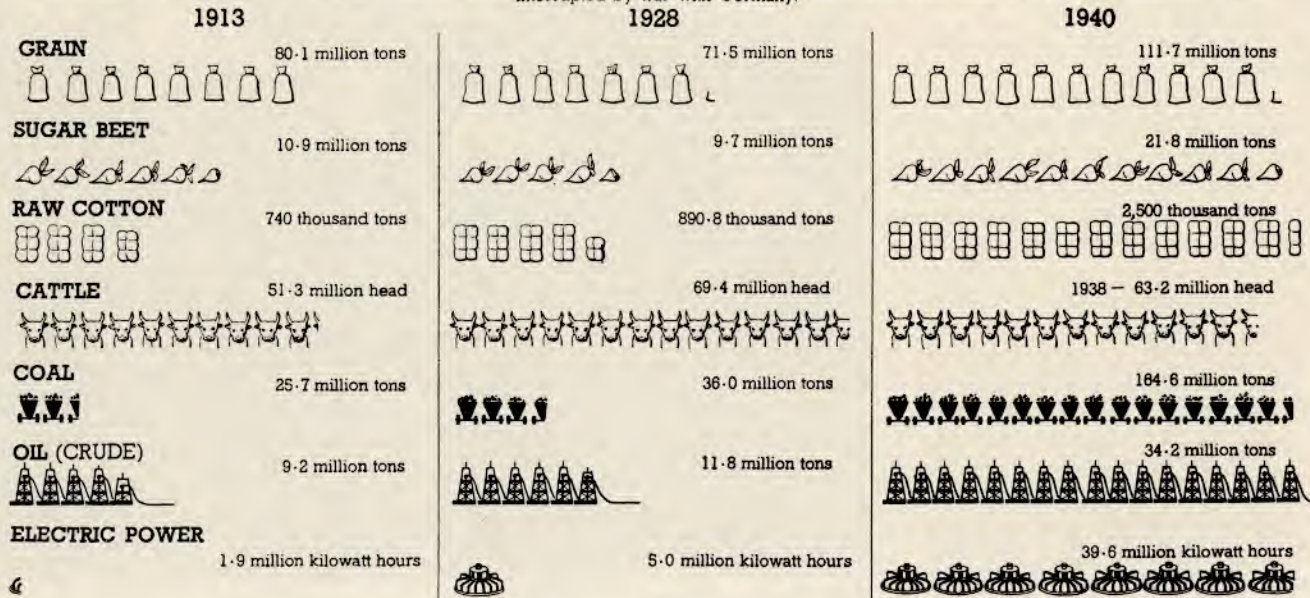
perioden. Jeg vil avgrense meg mot to typer feil: For det første den feilen som vurderer alle hendelser på den tida ut fra målestokken vår, i dag, eventuelt i Norge i dag, og ikke bryr seg om å undersøke hva som faktisk var mulig på den tida. Jeg tror mange mennesker ikke egentlig er klar over hvor fattig et fattig land er, og hvilke enorme spenninger som oppstår når en skal dra et slikt land inn i den moderne tid. Kritikk som overser slike problemer kan ikke tas alvorlig. For det andre vil jeg avgrense meg mot å være så «historisk-deterministisk» at en ikke kan ta stilling til noen ting i fortida. Det er jo ikke slik at ethvert utfall i en sak var det eneste mulige. Det er svært mange ting å opprøres over når det gjelder Stalins politikk og ting å beklage, — og det er i høyeste grad tillatt. Men viktigst er det å skjønne *hvorfor* feil ble begått, hva som var det historiske grunnlaget for disse feilene — og det teoretiske. Jeg forsøker meg her på et bidrag.

STALIN

UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS—ECONOMIC DEVELOPMENT

NOTE:—The diagrams below illustrate some main features of the economic development of the Union of Soviet Socialist Republics. In a broad sense they show that it took until 1928 to recover from the effects of the 1914–18 War and the Russian Revolution, when the production level of Tsarist Russia in 1913 was attained. Since 1928 the Five Year Plans have been in operation until 1941, when the progress made was again interrupted by war with Germany.

Sovjets økonomiske utvikling. Plansje beregnet på et engelsk publikum, utgitt under krigen. Motstående side: jernverket i Magnito-

gorsk reises - et av de store løftene i den første femårsplanen.

REVOLUSJON OVENFRA: INDUSTRIALISERING OG KOLLEKTIVISERING.

I slutten av 20-åra sto Sovjetunionen ved en skillevei. Flertallet i kommunistpartiet ønsket å forlate den nye økonomiske politikken, NEP, og satse på et konsentrert industrielt gjenombrudd. Den nye økonomiske politikken, NEP, var basert på konsesjoner til bøndene, særlig de større bøndene, og på privat handel og småindustri. Etter partiflertallets mening kunne ikke dette systemet bidra til å skaffe det sosialistiske Sovjet en sikker økonomisk basis og utvikle sosialismen videre.

Opp gjennom 20-åra hadde det vært tildels forbitrede partikamper om hvilken vei Sovjetunionen skulle ta, og særlig var motsetningene skarpe når det gjaldt forholdet til bøndene. Det vil føre for langt å ta opp hele dette problemkomplekset her.² Jeg bare nevner det som et utgangspunkt. At Sovjetunionen sto ved en korsvei er sikkert nok. Etter min oppfatning var det bare

et tidsspørsmål før borgerskapet på landsbygda — kulakkene — var så sterke at de ville kunne være en avgjørende hindring for videreutviklinga av sosialismen i Sovjetunionen.

Den svære økonomiske, sosiale og politiske omdanninga som ble satt igang fra 1928/29 blir gjerne kalt for den andre russiske revolusjon. Det var en revolusjon i utviklinga av produksjonen og de sosiale forholda, om ikke i politikken, det var ingen ny klasse som kom til makta, heller ikke noen gammel som ble styrtet. Denne revolusjonen hadde også et spesielt kjennetegn — Stalin kalte den en revolusjon ovenfra. Det var bolsjevikenes ledelse som dro hele samfunnet etter seg i håret, utviklet en svær tungindustri og organiserte et jordbruk basert på kollektiver, sentralt organisert. Denne gigantiske revolusjonen la grunnlaget for Sovjetunionen som en stormakt.

OPPOSISJONEN I PARTIET

Disse nye visjonene ble møtt med

kraftig opposisjon i deler av partiet, og også av en fraksjon i politbyrået: Bukharin, Rykov og Tomsy. Jeg kan ikke her på noen linjer yte deres standpunkter rettferdighet. La oss bare slå fast at de så for seg en tilnærmet fortsettelse av NEP-politikken. De ønsket ikke å legge om politikken overfor kulakkene, og de ønsket seg en industrialisering i «sneglefart» for å bruke Bukharins ord — muligens tillagt ham.

Denne opposisjonen ble politisk isolert og led endelig nederlag i 1929.³ 1929 er overhodet det avgjørende året. I april ble maksimalversjonen av den 1. femårsplanen vedtatt, og i november ble dekretet om kollektiviseringen av bøndene utstedt.

ÅRSAKENE TIL DEN NYE POLITIKKEN

Fra og med da og fram til krigen gjennomgikk Sovjetsamfunnet gigantiske rystelser. Årsakene til denne nye politikken er flere. Det var nødvendig med en slik omdanning for å sikre sosialismen. Det var nødvendig av militære grunner. Et karakteristisk trekk ved

STALIN

politikken er det store tempoet planene ble gjennomført med, uansett sosiale og politiske omkostninger, og en kan kanskje si økonomiske også, for det var ikke lite som ble sløst bort i denne spesielle måten å arbeide på.

I en berømt tale fra 5. februar 1931 sa Stalin:

Å sette ned tempoet vil bety å bli liggende etter. Og de som blir liggende etter blir slått. Vi ønsker ikke å bli slått. Nei, vi nekter å bli slått! Et trekk ved historien til det gamle Russland var alle de gangene det ble slått på grunn av sin tilbakeleggenhet. Det ble slått av de mongolske khanene. Det ble slått av de tyrkiske beyene. Det ble slått av de svenske føydalherrene. Det ble slått av den polske og litauiske landadelen. Det ble slått av de britiske og franske kapitalistene. Det ble slått av de japanske baronene. Alle slo Russland på grunn av landets tilbakeleggenhet, på grunn av militær tilbakeleggenhet, kulturell tilbakeleggenhet, industriell tilbakeleggenhet, tilbakeleggenhet i jordbruket. De slo det fordi det var lønnsomt å gjøre det, og fordi det kunne gjøres ustraffet.»

videre:

«...Vi ligger femti eller hundre år etter de framskredne landene. Vi må ta igjen dette forspranget på ti år. Enten gjør vi det, eller så går vi under.»⁴

INN I DET 20. ÅRHUNDRE

Den industrialisering Sovjet gjennomgikk i perioden 1929 til 1941 er den raskeste historien kjenner til. På 12–13 år ble Sovjet forvandlet til en industriell stormakt, og mange titalls millioner mennesker ble rykket fra middelalderen og inn i det 20. århundre.

Tall kan gi noen antydninger om omfanget av forvandlingen: Nasjonalinntekten ble femdoblet, industriproduksjonen økte med en faktor på 6,5 og produksjonen av kapitalvarer ble ti-doblet, transportkapasiteten ble firedoblet, produksjonen av alle viktigere råvarer økte meget sterkt.

Bybefolkningen økte med nærmere 40 millioner mennesker.⁵ Dis-

Over: Stalin, sammen med Ordjonikidze (til venstre) og Kaganovitsj, inspiserer en traktor fra Kharkov traktorfabrikk i 1935. Ordjonikidze og Kaganovitsj var to av de mest innflytelsesrike lederne i den økonomiske oppbygginga.

Under: Feiring av den første pløyinga på kollektivisert jord. Offisielt bilde fra rundt 1930. Stalin sa senere til Churchill at kollektiviseringen hadde vært en hardere kamp enn krigen.

STALIN

Under: Levering av korn til staten. Antagelig fra begynnelsen av 30-årene. Problemer med kornleveransene var en av kollektiviseringsens utløsende årsaker.

Nederst: Propagandaplakat brukt i den harde klassekampen rundt 1930: «Ned med dem som hindrer arbeiderne i å få mat.»

se tallene reflekterer først og fremst oppbyggingen av en ny tungindustri fra Ukraina til Ural, og delvis en ny infrastruktur. 5-årsplanenes suksess som industrialiseringsplaner gjaldt først og fremst reisingen av store enkeltanlegg som f.eks. stålbyen Magnitogorsk i Ural. Hele planleggingssystemet var innrettet på det. Når det gjaldt andre faktorer som arbeidsproduktivitet og økonomisering med ressurser så klarte planleggingssystemet dette mye dårligere. Riktignok økte arbeidsproduktiviteten i perioden som helhet, men mesteparten av økningen skyldtes økt innsats av arbeidskraft og kapitalvarer.

Det har vært klaget over hvor uøkonomisk denne industrialiseringsmetoden var. Det kan være noe i det. Den stalinske økonomien trakk med seg store svakheter når det gjaldt produktivitet, evnen til å produsere av høy kvalitet osv. Samtidig er det et faktum at den klarte det som ingen andre land som var underutvikla etter 1. verdenskrig har klart ved egne krefter, nemlig å industrialisere.

KRIGEN MOT BØNDENE

I ly av NEP-politikken hadde det som sagt utviklet seg et tallrikt og sterkt borgerskap på landsbygda. Dette borgerskapet, kulakkene, og svært mange småbønder som fulgte dem, var interessert i å tjene penger. De var ikke primært interessert i industrialisering, og langt mindre i kollektivisering og sosialisme.

Et uttrykk for dette var de stadig tilbakevendende krisene i kornleveransene til staten og dermed til arbeiderne i byene. Det er ganske klart at noen 5-årsplaner kunne ikke komme på tale uten at dette problemet ble løst. Forutsetningene for en sosialistisk utvikling var følgelig en meget hård klassekamp på, og etter mitt syn med storparten av landsbygda, hvor 80 % av folket bodde.

Kollektiviseringa var et frontalangrep på den russiske landsbygda. I løpet av 5 år ble det russiske individuelle jordbruket likvidert, kul-

STALIN

lakenes makt knekket og kornleveransene sikret.

BØNDENE MOT STATEN

Høsten 1929 var partiet i en tvangssituasjon ettersom det var krise i kornleveransene. Noe måtte gjøres. Nesten uten forvarsel ble kollektiviseringskampanjen lansert. Det var ingen partikonferanser som forberedte den. Så godt som ingen propaganda. Den skjedde ovenfra gjennom administrativ tvang. De motsigelsene som fantes på landsbygda ble ikke utnyttet. Det er etter min oppfatning fullstendig tatt ut av lufta at det var hard klassekamp mellom fattige bønder og rike bønder, selv om en sikkert kan finne enkelte eksempler på det. I hovedsak sluttet bøndene seg sammen mot den proletariske statsmakta, slik de hadde gjort mot all statsmakt i århundrene. Noen politisk eller økonomisk allianse spesielt med fattigbøndene var etter det jeg kan se ikke bygget opp.

Mye av de administrative metodene ble kritisert, og det ble også foretatt taktiske retretter.⁶ Uansett var kollektiviseringa meget voldspreget, og millioner ble forvist. Stalin skal ha sagt til Churchill under krigen at kollektiviseringen var en hardere kamp enn verdenskrigen.

Denne måten å løse problemene på landsbygda på sikret partiets makt og satte en stopper for en utvikling på landsbygda som ganske sikkert hadde ført til at sosialismen tapte på et tidligere tidspunkt.

Men kollektiviseringen slik den ble gjennomført hadde en fryktelig pris når man ser på resultatene som fulgte.

PRISEN FOR KOLLEKTIVISERINGA

Partiet ble liggende i konstant krigstilstand med store deler av bondebefolkningen, og det klarte aldri noen gang å få skikkelig fotfeste på landsbygda.

Landbruksproduksjonen sank katastrofalt, særlig husdyrproduksjonen. Det var først i 60-åra at en gjennom nye metoder kunne øke produksjonen i noen vesentlig grad. Landbruket var et svakt grunnlag å reise hele det store industrielle byggverket på.

For de etterfølgende partikamper og klassekampen i det hele tatt, skapte kollektiviseringa etter min mening en presedens når det gjaldt bruk av vold og også administrative metoder i politiske konflikter. Det var egentlig noe skjebnesvangert over den måten motsigelsene til bøndene ble løst på.

I åra som fulgte spilte disse motsigelsene en mye større rolle enn hva som vanligvis sies, tror jeg. En slik omveltning må ha skjerpet klassemotsigelsene i meget stor grad, og skapt frontlinjer som også påvirket hvem som ble seierherrer og ofre i de store utrenskningene seinere.

En særlig kilde til bitterhet har hungersnøden i 1932/33 vært. Årsaken til denne katastrofen var sannsynligvis den fullstendige anarkiske tilstanden på landsbygda midt under kollektiviseringskampanjen. Dette gikk ut over såing, innhøsting og distribusjon. En annen sak er at det ikke er noe som tyder på at parti- og statsledelsen gjorde noe særlig for å hindre katastrofen. Det er ikke lett å avvise påstanden om at partiledelsen lot hungersnøden gå sin gang for å statuere et eksempel. 3-4 millioner døde.⁷

ARBEIDERNE OG DERES STILLING

Arbeidernes realinntekt økte i perioden som helhet, men det som virkelig økte var de kollektive godene, helse, utdanning, samfunnets ansvar for barna, ernæring osv. Det kan ikke være tvil om at arbeiderklassens materielle stilling ble drastisk forbedret i disse åra.

Et helt annet spørsmål er hvilken makt klassen hadde. For å styre den veldige industrialiseringsprosessen var det lagt opp til en meget sentralisert avgjørelsesprosess både i hver enkelt bedrift og i landet som helhet. Lovene i arbeidslivet var svært strenge. Det skulle lite til for å få sparken — en dags fravær uten grunn, og du fikk det skrevet opp i arbeidsboka med alt det det hadde å si for muligheter for å få annet arbeid, matrasjoner osv. Fagforeningene mistet all makt og ble vedheng til ministeriene. Lønnsforskjellene økte drastisk. Det ble opprettet privilegerte butikker for de få. Militær rang og embetsrang ble gjeninnført sammen med enmannsstyret i bedriftene.⁸

Arbeiderne utførte mirakler av innsats og ble mobilisert til det ytterste, men de ble først og fremst mobilisert som produsenter, ikke som herskende klasse. Jeg har vanskelig for å se at partiet i praksis førte en politikk med sikte på å oppdra arbeiderne til å herske. De som ble oppdratt til å herske var den nye tekniske intelligensiaen med bakgrunn i arbeiderklassen, ikke arbeiderne sjøl.⁹

EN NY ARBEIDERKLASSE

Her kan det være på sin plass å si noen ord om den nye russiske arbeiderklassen. De fleste forfattere jeg kjenner til later til å være enige om at den delen av den russiske arbeiderklassen som gjorde revolusjon i 1917 ble meget sterkt redusert i borger- og intervensjonskrigene som fulgte. Mange av dem som var igjen og som var revolusjonære, ble satt inn i ledende stillinger, ofte som et tynt bolsjevikisk ferniss utenpå den veldige administrasjonen bolsjevikene arvet fra Tsaren.

Av den sovjetiske arbeiderklassen i 30-åra kunne følgende disse veteranene bare utgjøre en svært liten del. Arbeiderklassen økte meget raskt i løpet av 30-åra. Såvidt jeg kan bedømme må den russiske arbeiderklassen ha økt med rundt 15 millioner i løpet av 30-åra.¹⁰ Dette betyr at f.eks. under prosessene og utrenskningene må den sovjetiske arbeiderklassen ha vært en i hovedsak ny arbeiderklasse. Så vidt jeg kan se utgjorde også denne nye arbeiderklassen den største enkeltgruppa i partiet i denne perioden.

Disse arbeiderne var det som reiste den nye russiske industrien og bygde seg en framtid. Som ofret så mye. Samtidig kom de fra den fiendtlige landsbygda. De var analfabeter. De kjente ikke industriell disiplin. De hadde liten foreningserfaring. Alt dette måtte de lære seg i marsjen. Å styre disse 15 millionene i oppbygginga av den nye russiske tungindustrien kan ikke ha vært lett. Jeg tror mange av problemene som utviklet seg i partiet og staten skyldtes en feilaktig holdning til denne, på mange måter nye klassen, som skulle være den ledende i Sovjetunionen.

Jeg ser det slik at den politiske lederrollen arbeiderne skulle ha hatt gikk

Alexej Stakhanov (til høyre) forklarer andre arbeidere hvordan han klarte å oppnå sine enorme produksjonsresultater. Bildet er fra 1935.

Russisk barnehjem i begynnelsen av 30-åra. Selv om reallønna sank for arbeiderklassen på denne tiden, er det et uomtvistelig faktum at kollektivgodene så en veldig vekst — i byene.

til de nye «røde» ekspertene. Fra rundt 1930 satset Stalin veldig på en ny rød intelligensia med arbeiderklassebakgrunn til erstatning for den gamle borgerlige intelligensiaen og for å fylle alle de nye posisjonene som industrialiseringen førte med seg, i økonomien og det politiske systemet.

Økonomisk arbeidet regimet til materiell gunst for begge disse klassene, og ifølge Stalin var det heller ingen antagonismer mellom dem. Politisk var det ekspertene som trakk det lengste strået. De ble de nye lederne. Grunnen til dette er utvilsomt en kraftig økonomistisk innsnevring i Stalins politiske filosofi. Jeg tror ikke Stalin skjønnte hvordan en skulle arbeide med masser. En snarvei — ikke ukjent — var å satse på ekspertene. De voldsomme problemene i oppbygginga og krigstruse-len kan bare ha gjort det lettere å gi slike feilaktige svar på de problemene som oppsto.

MOSKVA-PROSESSENE

Sovjetunionen i midten av 30-åra var et samfunn i meget rask endring. Millioner strømmet fra landsbygda til byene og til de store industrianleggene. Tempoet i forandringene var svært høyt. På landsbygda var et mangehundreårig samfunn forandret fra bunn til topp på noen ganske få år, og strevde for å produsere og leve på en ny måte.

Sovjetunionen var av slike grunner også et land med meget store sosiale spenninger. En kan trygt gå ut fra at motsigelsene mellom partiet og bonde-massene fortsatt var svært harde. Det var nok en kilde til usikkerhet at nesten halve hæren besto av bondegutter. På landsbygda var partiet nesten isolert og med svært få medlemmer. Det var også harde motsetninger mellom partiet og de hundretusener av mindre forretningsfolk som hadde profitert på NEP i 20-åra, og som nå så sin sosiale stilling helt forandret. Det var store uenigheter om tempoet og metoden for industrialisering. Vi kan trygt gå ut fra Maos ord om at under sosialismen så yngler det av motsigelser.

Samtidig kastet utenrikspolitikken mørke skygger innover Sovjetunionen. I 1936 var det ikke så mye å glede seg

STALIN

over internasjonalt for det russiske folket.

En indikasjon på den harde klassekampen som raste i Sovjet utover i 30-åra er alle utrenskningene i partiet. Allerede fra 1930 av ble hundretusener av partimedlemmer satt utenfor — hovedsaklig på grunn av for lavt ideologisk nivå. Under dette skjulte det seg sikkert uenigheter om den politiske linja, ikke minst i forholdet til bøndene.

BAKGRUNN I INDRE MOTSIGELSER

Høydepunktet i 30-års politiske kamper er naturligvis Moskvaprosessene og de store utrenskningene som fant sted i perioden fra 1936 og utover. Sjøl om prosessene var offentlige, er etter mitt syn mye av det som skjedde svært uklart. De hundretusener som forsvant — hvorfor forsvant de? Hva var deres eventuelle forbrytelse? Hva representerte de som gjorde det så viktig å tilintetgjøre dem? Noen kilder som på avgjørende vis belyser dette, finnes ikke. Moskvaprosessene var bare toppen av et isfjell, og kan ikke forklare omfanget av utrenskningene. De kan heller ikke forklare utvalget av dem som ble rammet.

Det har vært en tradisjon for å forklare dem ut fra utenrikspolitikk.¹² Hadde det bare dreid seg om en håndfull så kunne en kanskje godta en teori om at det var forrædere. Men her var det millioner som ble utstøtt av partiet og hundretusener som ble drept. P.g.a. utenrikspolitikk?

Jeg tror framtidens historikere vil finne årsakene i kampene rundt Stalins revolusjon ovenfra. Det var stort sett partimedlemmer som ble rammet — og iallfall rammet hardest. Det har utvilsomt hatt å gjøre med hva de mente om fem-årsplanene og hvordan de i praksis forholdt seg til dem. Hva de mente om kollektiviseringen. Hva de mente om Stalins politikk overfor ekspertene og de nyere privilegerte skikt. Det var klassekampen i det sovjetiske samfunnet som delte partimedlemmene inn i beseirede og seirende. Her var utenrikspolitikken utvilsomt et element, men bare ett. En kan ikke snakke om hundretusener av forrædere i partiet i 1936, men at det fantes forrædere, og at det fantes sabotører er sikkert riktig nok.

Moskvaprosessene representerte den staliniske partiledelsens fullstendige seier over all viktig opposisjon i partiet. De sluttførte det svære byggerket som det staliniske partiet og den staliniske statsmakten ble.

PROSESSENE

Selve prosessene var egentlig 3 store åpne prosesser mot henholdsvis Sinovjev, Kamenev og andre i 1936, mot Pjatakov, Radek m.fl. i 1937 og mot Bukharin, Rykov og flere i 1938. En bør vel også regne med den hemmelige prosessen mot generalene, deriblant marskalk Tuchachevsky i 1937.

Anklagene varierte naturligvis, men sentralt i anklagene sto stats- og parti-fiendtlighet som bl.a. skulle ha gitt seg utslag i samarbeid med Trotsky, i sabotasje og forsøk på å ødelegge Sovjetøkonomien, forsøk på å drepe Sovjetlederne, og samarbeid med utenlandske spionasjeorganisasjoner med sikte på å hjelpe fascistiske makter til å knuse og dele opp Sovjetunionen mellom seg. Mesteparten ble tilstått, og alle de kjente førstegenerasjons-bolsjevikere med unntak av Karl Radek ble skutt umiddelbart.¹³

De fleste henrettede hørte med blant hovedmennene i høyre- og venstreop-

posisjonen i 20-åra, og en rekke av dem hadde vært medlemmer og varamedlemmer av Lenins politbyrå.

— OG UTRENSKNINGENE

I tillegg ble tusenvis av ledende partikadre på ulike områder av samfunnslivet henrettet. Millioner innenfor og utenfor partiet ble deportert. En forfatter regner at 500.000 ble henrettet eller omkom som en direkte følge av disse begivenhetene.¹⁴

Prosessene og utrenskningene rammet partiet hardest — en regner at 1/3 av partimedlemmene ble utrensket og et meget stort antall skutt eller deportert. Korrespondenten Walter Duranty nevner at av de 71 medlemmene som ble innvalgt i SK på kongressen i 1934, var bare 21 aktive 4 år seinere, 3 var døde en naturlig død, Kirov myrdet, 1 begikk selvmord, 9 var skutt og 36 forsvunnet. Han hevder at rundt 2/3 av ledelsen i alle statsorganer og partiorganer i Sovjet forsvant på denne tida¹⁵ — omtrent samme anslag som Krustsjov ga mange år seinere.

Så seint som i 1939/40 forsvant eller ble skutt 5 medlemmer og varamedlemmer av Stalins politbyrå, nemlig Eikhe, Rudzutak, Kossior, Chubar og Postysjev. Store deler av Komsomol-

Anklageren Visjinskij under en av Moskvaprosessene. Den tidligere mensjeviken ble en av Stalins aller nærmeste medarbeidere i årene under og like etter krigen. Utenriksminister 1949–53.

Sinovjev. En av Lenins nærmeste i eksiliden. Medlem av politbyrået. Leder av Leningrads partiorganisasjon. Uten politisk innflytelse etter 1925/26. Henrettet etter den 1. Moskvaprosess i 1936.

1934. Sovjetledere bærer Kirovs urne. Fra venstre Molotov, Vorosjilov, Stalin og Kalinin.

ledelsen forsvant, videre militærledelsen og offiserskorpset, partiledelsene særlig i Ukraina og Hvite-Russland, utenlandske kommunister som bodde i Sovjet, særlig polakker. — Det polske partiet ble også oppløst av russerne! Svært mye av den gamle økonomiske ekspertisen, og bedriftsledelsen forsvant også.

Like før krigen satt det et sted mellom 4 og 15 millioner mennesker i fangeleirene. At det blant dem var mange tidligere borgere, at det var mange sabotører og potensielle forrædere der er sikkert riktig, men de fleste var såvidt jeg kan se folk som ble regnet som politisk upålitelige. Og det var nettopp det som var straffbart.

MORDET PÅ KIROV

Den direkte foranledningen til prosessene var mordet på Kirov, Leningrads partisekretær, i 1934. Dette mordet er Stalin gjort direkte ansvarlig for.¹⁶ La det med en gang være sagt at det finnes ikke en skygge av bevis for det. Jeg sier ikke at Stalin ikke *kunne* ha gjort det, men omstendighetene rundt dette mordet er ikke avklart. Jeg tror heller det var en indikasjon på hvor skjerpet klassekampen var på den tida, og at Stalin så det som en bekreftelse

Bukharin. I politbyrået allerede i Lenins dager. Seinere høyreopposisjonens leder. Uten viktige posisjoner etter 1930. Henrettet etter 3. Moskva-prosessen.

Rykov. Tidligere regjeringssjef og politbyråmedlem helt tilbake til Lenins dager. En av lederne av høyreopposisjonen. Dømt ved 3. Moskvaprosess sammen med bl.a. Bukharin og skutt umiddelbart.

Angivelig fra en av Stalins tvangsarbeidsleirer i 30-årene. Det satt utvilsomt kriminelle og sabotører i disse leirene. Like sikkert er det at det satt millioner av meningsmotstandere. Dette var en av sosialismens store skampletter — som samtidig fikk stor økonomisk betydning i Sovjetsystemet.

STALIN

på det han gjentatte ganger hadde hevdet, nemlig at restene av borgerskapet ble mer og mer desperate etter som deres tid gikk ut.¹⁷ Det var gode grunner for opposisjonelle i Leningrad til å hate Kirov og se ham som en typisk representant for partiledelsen. Motsigelsene mellom partiene i Leningrad og Moskva hadde vært meget skarpe gjennom 20-åra og det var Kirov som var satt inn som leder av Leningradorganisasjonen etter at Sinovjev var fjernet og etter store utrenskninger i Komsomol. I det harde klimaet som var, kan det i like stor grad hevdes at mordet på Kirov var et slag mot sentralledelsen som noe annet. Det hevdes at Kirov sto for en mer forsonlig linje i partikampene enn Stalin, men han var likefullt en 100% representant for politikken med kollektivisering og industrialisering.

KLASSEKAMP UNDER SOSIALISMEN?

Et uavklart spørsmål i denne forbindelsen er Stalins syn på klassekampen under sosialismen. Om og om igjen i slutten av 20-åra og begynnelsen av 30-åra sier han at borgerskapet blir mer og mer desperate etter som de taper terrenget. Så kommer 36-grunnloven som erklærer det ikke lenger finnes antagonistiske klasser.¹⁸ Så kommer SK-møtet i 1937 som tar opp igjen ideer fra begynnelsen av 1930-åra om klasser og klassekamp. Men det synet som *dominerer ved 30-tallets slutt* er at klassekampen er slutt fordi det ikke lenger finnes antagonistiske klasser i Sovjet. Det er kanskje ikke så rart at Stalin vaklet litt frem og tilbake på den tida tatt i betraktning periodens voldsomme omveltninger. Det kan også ha vært taktiske overveielser rundt disse noe ulike uttalelsene som vi ikke kjenner til. **Uansett står det fast at 36-grunnloven «opphever» de antagonistiske klassene i Sovjet. Dette måtte uansett gjøre saken verre for de opposisjonelle, ettersom det var mye lettere å dømme dem som kriminelle — og som det eneste logiske, som representanter for borgerskapet utenfor Sovjet.**

ER TILSTÅELSENE BEVIS?

Dette var også hovedanklagene — at de på ulikt vis, direkte eller indirekte

sto i ledtog med fremmede makter, konspirerte med dem, og drev sabotasje etter tilskyndelse fra dem.

Det vil føre altfor langt å gå inn på rettsakene. Det står fast at alle de hovedtiltalte tilsto det meste, men f.eks. Bukharin reserverte seg mot at han skulle stå i ledtog med utenlandske fascister, og at han hadde tenkt å drepe Lenin i sin tid.

Det kan synes som et ugjendrivelig bevis for sannheten i anklagene at de tiltalte tilsto. Jeg ser det litt annerledes. Hele rettssaken — eller sakene — var basert på tilståelser og ikke på noen særlig omfattende bevisførsel. De som ikke tilsto ble heller ikke stilt for noen domstol, iallefall ikke som vi kjenner til. Dette gjaldt mektigere personer enn dem som ble stilt for de åpne prosessene.

Om de som ble dømt i Moskva-prosessen kan en si at ingen av dem hadde noen maktposisjon lenger, og de fleste av dem, ikke minst Sinovjev og Kamenev, måtte være fullstendig diskreditert etter sine utallige sjølkritikker og bønner om å bli tatt til nåde igjen. Jeg sier ikke at de var skyldige, men jeg oppfatter dem som knekte — uten stor motstandskraft. Jeg kan ikke tenke meg at det skulle så mye til for å få dem til å tilstå. Vel, en kan spekulere, men grunnen til at jeg *ikke* ser på tilståelsene som noe bevis, er at *ingen som ikke tilsto ble stilt for retten og dette utgjorde det meget store flertallet av dem som ble henrettet.*

MANGE UENIGHETER OG MOTSIGELSER

Det som er klart er at det hadde vært store uenigheter, og de ledende navnene som ble skutt, hadde vært i opposisjon — om NEP og om femårsplanene og andre ting oppover i 20-åra. Det hadde vært uenighet på den 16. kongressen om tempoet framover i industrialiseringa, og om behandlingen av partiopposisjonen såvidt vi kjenner til. Foreningen av gamle bolsjeviker protesterte f.eks. over den første prosessen mot Sinovjev og Kamenev like etter mordet på Kirov.

Det var utvilsomt mange motsigelser når det gjaldt gjennomføringen av den første femårsplanen, mange av lederne i de økonomiske organene var

tidligere mensjeviker, som nesten fullstendig dominerte det fagøkonomiske miljøet.

Det må ha vært uenigheter rundt umyndiggjørelsen av fagforeningene og gjeninnføringen av embetsrangen. Såvidt jeg har kunnet etterspore var det ganske dype uenigheter mellom militærledelsen og partiledelsen i viktige spørsmål — særlig hvem som skulle styre hæren. Under Tuchachevskys ledelse var de politiske komissærene skjøvet helt i bakgrunnen, mens Stalin under truselen om en ny krig ønsket å styrke kommisærssystemet. Ifølge Duranty var dette en forbitret strid.¹⁹ Duranty antyder at generalene i denne striden tok kontakt med sine venner i den tyske generalstab — venner fra samarbeidet i 20-åra. Dette får bli stående som nok en udokumentert påstand.

Meg bekjent var det en viktig militærtaktisk uenighet mellom Stalin og hærledelsen. Hærledelsen studerte det moderne tyske panservåpnet og ønsket å opprette egne panserforband. Stalin derimot ønsket visstnok å spre panseret på infanteriavdelingene. En slik diskusjon, med Tyskland som modell for generalenes moderniseringsplaner, kunne naturligvis lett få politiske og ideologiske overtoner, og vekke mistenksomhet.²⁰

UTRENSKNINGENES EGEN LOGIKK

De store utrenskningene raste i 4 år. De må ha hatt sin egen logikk. Så mange motsigelser ble skjerpet og så mange fiender ble skapt at det må ha vært meget vanskelig, og ikke minst risikabelt, å stoppe dem på et eller annet tidspunkt. Dette var en type kampanje som måtte føres til sin siste slutt om ikke ledelsen skulle miste makta. Det er kanskje karakteristisk at de som sist ble henrettet var medlemmer av flertallsfraksjonen i ledelsen som hadde støttet Stalin helt fram til slutten av 30-åra. Hvorfor de falt — Kossior, Chubar, Rudzutak og de andre — kan en bare gjette seg til. En teori er at de mente undertrykkelsen var gått for langt — at de dissenterne når det gjaldt behandling av motstanderne.

Mitt syn er at de utrenskede toppfolkene i parti og stat ble utrensket på grunn av politiske uenigheter i en me-

STALIN

get vanskelig situasjon for partiet og landet. Blant dem fantes kanskje også sabotører osv., men det var politiske motsigelser som ble løst på denne måten fordi Stalin ikke visste om noen annen måte å mestre slike uenigheter på.

UTENRIKSPOLITISK BAKGRUNN

I den offisielle versjonen av Moskva-prosessene spilte utenrikspolitikken en viktig rolle. Hovedanklagene gikk jo bl.a. ut på at de tiltalte var agenter for fremmede makter. De som forsvarte prosessene på den tiden la også stor vekt på slike forhold — blant annet at det ikke fantes landsforrædere i parti— og statsledelsen da Sovjet ble angrepet av Hitler.²¹

Etter min oppfatning spilte imidlertid innenrikspolitiske konflikter langt større rolle i disse store politiske oppgjørene, selv om også utenrikspolitikken var en viktig konfliktdimensjon. Samtidig var det truende utenrikspolitiske bildet en viktig del av det politiske klimaet på den tiden. Det bidro utvilsomt til å hardne allerede eksisterende motsigelser.

Stalin hevdet allerede i 1929 at krigen ville komme (om 10 år). Det kan ikke være tvil om at både han sjøl og hans nærmeste og store deler av par-

tiet trodde det. Hele forløpet av 30-åra var jo nærmest en løpende bekreftelse på Stalins spådom, like fra arvefienden Japans innmarsj i Manchuria i 1931.

Allikevel er det vel riktig å si at Stalin reagerte forholdsvis seint på Hitlers maktovertakelse i Tyskland. Først i 1935 ble generallinja til Komintern lagt om til den anti-fascistiske enhetsfronten, og politikken med samarbeid med vestmaktene satt igang for alvor. Forsøket på å oppnå kollektiv sikkerhet mot Aksemaktene ble fortsatt med stor kraft like til 1939.

Samtidig er jeg blitt overbevist om at Stalin hadde en alternativ politikk iallefall fra 1936.²² Jeg tror ikke at ikke-angrepspakten med Tyskland var noe som kom istand gjennom en plutselig omvurdering.

VESTMAKTEENES UNNFALLENHET

I 1936 fant to viktige begivenheter sted: utbruddet av den spanske borgerkrigen og tyskernes innmarsj i det demilitariserte Rhinland. Vestmaktene holdning til disse fascistiske framstøtene kan ikke ha gjort dem til særlig pålitelige allierte i Stalins øyne. Ganske snart befant han seg som eneste utenlandske makt i direkte konfrontasjon med Tyskland og Italia i Spania. (Dette

var antakelig grunnen til at han trakk seg ut.)

Fra et militært synspunkt er kanskje innmarsjen i Rhinland viktigere. Et demilitarisert Rhinland, slik det var fastslått i Versailles-traktaten, ga Frankrike en svært viktig militær fordel vis a vis Tyskland. At Frankrike nå ikke løftet en finger i en sak som så drastisk forverret landets militære situasjon måtte virke foruroligende, og kan godt ha bidratt til at Stalin så seg om etter andre muligheter for å holde krigen vekk fra sovjetisk territorium.

Det kan heller ikke ha vært ukjent for Stalin at sterke kretser både i Frankrike og England på den tida ønsket å vende en tysk ekspansjon østover. Midlertidig å vende vestover den krigen han var sikker på ville komme, måtte da være et hovedmål.

IDEOLOGI IKKE AVGJØRENDE

Ser man rent ideologisk på det fortøner det seg kanskje ikke naturlig. Men for Stalin var slike ting underordnet Sovjetstatens påtrengende interesser. Det var dessuten mindre enn 20 år siden Europas to utstøtte — Tyskland og Sovjetunionen — hadde hatt et flerårig og intimt militært og økonomisk samarbeide. Når Lenin kunne samarbeide med von Seeckt, hvorfor kunne så ikke Stalin inngå kompromisser med Hitler?

²³

Jeg har hørt påstått at det fra 37/38 begynte å komme folk til fangeleirene hvis utenrikspolitiske orientering gjorde at medfanger antok at det ville komme til et stort utenrikspolitisk skifte, uten at dette beviser noe. Det en iallefall kan være sikker på er at en slik ny kurs sjøl om den hadde støtte, også ville få mange motstandere.

DET STALINSKE SYSTEMET

I ettertid er det lett å se at ett sosialt skikt gikk meget raskt framover i makt og posisjoner, nemlig den nye tekniske intelligensiaen. Den hadde direkte og personlig interesse av prosessene og de store utrenskningene. Mesteparten av Sovjets etterkrigsledelse nådde høye posisjoner i denne perioden og hørte nettopp til dette skiktet. Folk ble ministre i 30-årsalderen som f.eks. Kossygin og tidligere fiskeriminister Isjkov, mens deres forgjengere bokstavelig

Fransk-sovjetiske forhandlinger på Stalins kontor i Moskva i 1935. Fra venstre utenriksminister Litvinov, senere utenriksminister Molotov, viseutenriksminister Potemkin, Stalin og Laval — etter krigen skutt som landsforræder.

talt ble revet vekk. Stalin satset mye på dette skiktets lojalitet. Men det skulle gå sine egne veier når den tid kom.

I slutten av 30-åra preget det partiet i stadig større grad, mens arbeiderandelen langsomt sank. På den 18. partikongressen i 1939, ble det lagt meget stor vekt på å få med flere intellektuelle i partiet, og særlig Stalin og Zhdanov gikk inn for å fjerne alle klassekriterier i rekrutteringen til partiet. Det som spilte hovedrollen som opptakskriterium var subjektiv bevissthet. Ettersom vi vet lite om hvordan partiet fungerte, er det vanskelig å vite hvor mye en skal legge i slikt på et gitt tidspunkt, men at det innebar faremomenter skulle være klart nå.

Overhodet er det vanskelig å ha noen særlig formening om hvordan det indre partilivet fungerte på den tiden. Mange forfattere påstår at partiets grunnorganisasjoner var mekaniske organer for beskjedgiving. For min egen del vil jeg si at jeg ser det som lite trolig at prosessene og utrenskningene la grunnlaget for friske, demokratiske debatter og mange lokale initiativ preget av nytenkning og dristighet.

Jeg tror kanskje at det på dette tidspunktet går an å si at Stalin skjønte økonomiens store betydning for sosialismen og uavhengigheten bedre enn han skjønte betydninga av å jobbe med folk. Kanskje en motsetning til Mao som jeg tror skjønte folk bedre enn økonomi, for å forenkle grovt.

KJENNETEGN VED SYSTEMET

Det politiske systemet som rådde i Sovjet etter at utrenskningene var avsluttet, hadde iallfall følgende viktige kjennetegn:

1. **Det mestret økonomien, iallfall en viss type økonomi, og var nesten totalt innrettet på økonomisk vekst og militært forsvar.**
2. **Systemet arbeidet hovedsakelig til gunst for en sosial klasse – arbeiderklassen, og ett sosialt sjikt – den nye tekniske intelligensiaen.**
3. **Det var preget av en ekstremt sentralisert avgjørelsesprosess, med Stalin som et mye viktigere senter enn f.eks. politbyrået.**

Berømt russisk krigsbilde: Mark Redkin: Fienden har dratt – Smolensk høsten 1944.

4. **Det var ekstremt rangorientert, med et utpreget privilegievesen og store og økende lønnsforskjeller.**
5. **Systemet fungerte hele tida ved hjelp av meget omfattende terror, på tross av oppslutning i de nye klassene og sjiktene. Eksempelvis var det politiets oppgave å våke over partivedtektene.**

Dette politiske og økonomiske systemet reddet den russiske nasjonen i den største katastrofen den noen gang hadde stått overfor. Dette systemet klarte også å beholde sin legitimitet etter de kolossale nederlagene i 1941 og igjen sommeren og høsten 1942, og klarte til slutt å vinne krigen. Det er følgende ingen tvil om at dette systemet Stalin skapte, på mange måter var et sterkt system og at det besto ildprøven. At det også hadde svakheter – store svakheter, kan en heller ikke tvile på ettersom det gikk i grava nesten samtidig med sin skaper og leder.

IDEOLOGISK SVEKKET UNDER KRIGEN

Det er ingen anledning her til å komme inn på hendingene under den annen verdenskrig. Det vil føre altfor langt.

Et par ting må imidlertid nevnes. Jeg tror at det ideologiske nivået ikke var høyt i det sovjetiske partiet ved krigsutbruddet. Ideologiske svakheter ble veldig forsterket under krigen. For det første fordi den samlende ideologien i den store fedrelandskrigen måtte være nasjonal og ikke kommunistisk for å mobilisere bøndene. Dette virket inn på partiet som var lite rustet til å stå imot et slikt press i en slik situasjon. Samtidig ble opptaksvilkårene i partiet slakket på den måten at patriotisme og militært mot var viktigst.²⁴

Det er ingen grunn til å moralisere over det. Mye av det var uunngåelig slik forholdene var. Samtidig innebar det en stor fare for degenerasjon. Par-

STALIN

tiets normer forfalt og dets ideologiske nivå sank.

På samme tid kan det ikke være tvil om at statsapparatet som et eget hierarki, og særlig militærmakta økte sin politiske og administrative makt i samfunnet. For partiet var seiersåret et fa-refullt år.

SEIERENS PRIS

I 1945 sto Sovjet som seierherre i den store fedrelandskrigen. Det var i Sovjet at Hitler-regimet knekket nakken. Sovjet hadde rykket sine posisjoner fram til Sentral-Europa, og de europeiske maktforholdene var følgelig helt forandret. Det tidligere utstøtte Sovjet var nå en av de tre — i virkeligheten to — store.

Men en må ikke se seg blind på Sovjets sterke posisjon militært og politisk. Det økonomiske grunnlaget var svakt. Det var en gigantisk pris landet hadde betalt for seiren. Dets nasjonalprodukt

var bare en brøkdel av USAs, og Sovjet hadde ikke A-bomben.

Hele Sovjets økonomiske stilling, pare-t med dets militære seire la opp til en forsiktig og defensiv politikk de første par år etter krigen. Det finnes ikke noe grunnlag for å hevde at Stalin planla noen framrykking vestover.

La oss se litt på Sovjets ofre under krigen.²⁵ 20 millioner var døde, derav 8 millioner unge menn. På landsbygda i europeisk Sovjet var så godt som hele den mannlige befolkning borte. Så seint som i 1959 var det fortsatt 21 millioner flere kvinner enn menn i de årsklassene som ble mobilisert under krigen. Altså en ufattelig katastrofe.

Jeg tror ikke en skal undervurdere det sjokket som fulgte da katastrofens fulle omfang gikk opp for det sovjetiske folket.

Landbruket holdt på å bryte sammen fordi arbeidskrafta stort sett besto av barn og gamle kvinner. De økonomiske tapene ellers var enorme. 25 millioner mennesker husløse. 1700 byer og 70.000 landsbyer ødelagt, osv. osv. Matproduksjonen var halvert i forhold til 1940.

En kan ikke si at Stalin og det sovjetiske partiet sto overfor noen lett opp-

Krigen var en ufattelig katastrofe for Sovjetunionen. Dette faktum spilte en meget stor rolle for utviklinga av såvel sovjetisk innenriks- som utenrikspolitikk.

gave, og den utenrikspolitiske situasjonen gjorde det ikke lettere. Heller ikke det faktum at partiet var så svekket ideologisk og klassemessig som det faktisk var.

GJENOPPBYGGING PÅ REKORDTID

9. februar 1946 holdt Stalin sin kjente valgtale i Bolshoiteatret.²⁶ Blant mye annet kommer han her inn på den 4. femårsplanen som skulle begynne å gjelde fra 1946. Han argumenterer for å satse på tungindustrien og hevder at uten tungindustri kan landets uavhengighet ikke forsvares militært. På det punktet hadde nok Stalin historien med seg.

Neste prioritet var å gjenreise jordbruket. Deretter fulgte i prioritert rekkefølge å oppheve rasjoneringssystemet, utvide varetilbudet og høyne levestandarden ved hjelp av en stadig senkning av prisene. Endelig å satse på å bygge ut forskningsaktiviteten.

Kort tid etter ble planmålene fastslått til en økning av industriproduksjonen med 50 % i forhold til 1940 (!) og jordbruksproduksjonen med 27 %. Merk utgangspunktet — det er ikke 1945.

Planen ble en suksess. Produksjonsapparatet var i hovedsak gjenreist i 1947, selv om en del byer ikke ble bygget opp igjen før rundt 1950. Rasjoneeringen ble opphevet i 1947 og i alle år helt fram til 1954 var det årlige pris-senkninger som førte til en kraftig forbedring av levestandarden for bybefolkninga.

Planmålene ble overoppfylt for råva-rer og tungindustri. Konsumvareindustrien økte også til et nivå godt over 1940-nivået, mens jordbruksproduksjonen klarte 99 % av 1940-nivået, altså meget langt fra en gjennomføring av planen.

Dette var en enorm prestasjon av den sovjetiske staten og den sovjetiske arbeiderklassen. En må ta i betraktning at det forholdsvis høye produksjonsvolumet i 1945 skyldes militær produksjon. Økonomien måtte følgelig settes på fredsfoot. I de okkuperte områdene lå produksjonen i 1945 på 30 % av 1940-produksjonen.

Rundt 1950 hadde sovjetrusserne en høyere levestandard enn de hadde hatt noen gang, og det industrielle

STALIN

grunnlaget for en veldig militærmakt var også lagt.

Om en kan si at tungindustriens problemer ble løst og situasjonen i byene forbedret seg kraftig, var det samme altså ikke tilfelle i landbruket. Tvert om så var problemene rundt jordbruksproduksjonen en evig kilde til bekymring og strid i partiet.

Kombinasjonen av de politiske motsigelsene siden kollektiviseringens dager og krigens enorme ødeleggelse ble nesten for mye for partiet.

SOVJETSAMFUNNETS ACHILLES-HÆL

Arbeidskrafta i jordbruket brøt sammen i løpet av krigen og besto etter hvert bare av barn og gamle. Av de 7–8 millioner soldatene som falt under krigen var en meget stor del bondegutter. 1 million krigsfanger, av 5, vendte tilbake til Sovjet etter krigen, og svært mange av dem ble sendt rett videre til konsentrasjonsleire som politisk upålitelige. Samtidig reduserte Sovjet styrkene sine fra 11½ til under 3 millioner mann på kort tid. Svært mange av de demobiliserte soldatene ble oppfordret til å begynne å arbeide i tungindustrien som hadde en veldig mangel på folk. Ikke alle gjorde det, men tilstrekkelig mange til at jordbruket fortsatt ble sulteforet på arbeidskraft.

DÅRLIGE VILKÅR FOR KOLLEKTIVBØNDENE

Som utover i 30-åra var det kollektivbøndene som på mange måter bar industrialiseringa og gjenoppbygginga, mens de selv fikk lite igjen for det. De kunne ikke forlate kollektivbruket uten tillatelse. De var sulteforet på kulturelle tilbud, og skattetrykket økte slik utover i 40-åra at de ikke var stort bedre stilt i 1950 enn i 1945 – i motsetning til bybefolkninga.

Dette må ha vært et politisk hovedproblem nå som før krigen. 60 % av folket bodde fortsatt på landsbygda. Partiet var ikke populært og meget svakt. Et særegent problem var det at ikke så få bønder i Hvite-Russland, og særlig i Ukraina hadde samarbeidet med nazistene, og iallfall hadde vært mindre villige til å kjempe mot dem i deler av krigen. Det var derfor en tillits-

krise mellom dem og myndighetene.

Mange bønder hadde benyttet krigen til å forsyne seg av kollektiveiendommen. Dette ble tatt fra dem i 1946,²⁷ noe som kan ha vært riktig, men som også kan ha vært lite taktisk, og ha økt behovet for kontroll og overvåking av landsbygda. Det ble gjort et forsøk på en konsesjon til kollektivbøndene ved å danne mindre arbeidslag på 5-10 mann for å øke det personlige ansvaret. Men dette ble forlatt igjen noe seinere. Regjeringa skaffet seg også mange fiender på landsbygda gjennom Krustsjovs forslag om de såkalte agrobylene. Dette gikk ut på at kollektivbrukene skulle slås sammen og gjøres enormt mye større, og samtidig urbaniseres. Hvordan dette skulle betales, nevnte han ikke noe om. En kan vel vanskelig tenke seg et forslag mindre egnet til å skaffe seg popularitet enn et forslag om å urbanisere en bondebefolkning som den russiske.

På mange måter virker det på meg som om Stalin og partiet ikke visste hvordan de skulle gripe an hele jordbruks- og bondeproblemet. Ved Stalins død var det uløst så vel politisk som økonomisk. Ser en på industrialisering i tillegg, så synes det som om Stalins evne til nyskaping egentlig var

Stalin taler på den 18. partikongressen i 1939. Ikke noen gang var hans posisjon så sterk som på dette tidspunktet.

1. mai 1951 på Den røde plass i Moskva.

STALIN

slutt i og med krigen.

Gjenoppbygginga ser ut til å følge mønsteret fra 30-åra med tungindustri og en tilstrebet streng sentralisme, mens jordbruket samtidig ble forsømt og sendte store verdier inn i den moderne sektor. Det virker heller ikke på meg som om det var noen nye metoder for ledelse. Hadde Stalin som leder på det tidspunkt «gått tom»? Mer om dette seinere.

PARTI OG IDEOLOGI

Sovjets politiske problemer var etter krigen meget store. Det var i høyeste grad behov for et sterkt parti. Av forskjellige grunner klarte imidlertid ikke partiet å innta noen *politisk* lederrolle etter krigen. Det klarte verken å hevde seg overfor statsapparatet eller få tilstrekkelig oppslutning om ideene sine. Formelt var det imidlertid ledende. **En kan kanskje si det slik at politbyrået ved Stalin kommanderte hæren og ledet statsapparatet, mens partiets orga-**

nisasjoner ikke ledet massene.

Ved krigsutbruddet i 1941 hadde partiet nesten 4 millioner medlemmer. ²⁸ Under krigen rekrutterte partiet millioner av soldater fra hæren uten andre ideologiske krav enn patriotisme og militært mot og med bare en formell prøvetid. Svært mange av soldatene var bondegutter fra kolkhosbrukene. I Ukraina f.eks. hørte 2/3 av alle partimedlemmer til denne gruppa. Ca. 2 millioner kommunister falt i kamp under krigen. Så seint som i 1947, da partiet hadde over 6 millioner medlemmer, var over halvparten rekruttert under og etter krigen — i en periode med svak ideologisk skoling. Dette utgjorde et politisk problem av første rang som bare ble forsterket av at partiorganene og partiorganisasjonene svært mange steder ikke fungerte. Det hevdes også at det ikke var et eneste SK-plenum etter krigen — noen sier etter 1948, og ikke noe politbyråmøte etter 1949 og fram til Stalins død. Et

spesielt problem var det at partiorganisasjonen på landsbygda var så svak — bare 1/3 av kolkhosene hadde egen partiorganisasjon, og de var alle sammen små og svake — rundt et dusin medlemmer.

PARTIET VEDHENG TIL BYRÅKRATIET

Et problem for partiet var det at det var vanskelig for partiorganisasjonene lokalt å hevde seg overfor lokalforvaltningen og industrilederne. På den 18. kongressen i 1939 hadde det blitt bestemt at partiavdelingen skulle ha en ledende funksjon på bedriftsplanet. Dette ble aldri gjennomført. På mange måter ble partiet et vedheng til byråkratiet, og underordnet den nye tekniske intelligensiaen. Det er kanskje ikke så overraskende at det ble slik når klassekampen innenlands pr. definisjon var utdødd — hva skulle en så med et parti? **I alle fall måtte det herske usikkerhet rundt dets funksjon.** Og når fiendene sto utenlands — hvorfor skulle ikke statsapparatet få en ledende rolle?

Man kan ikke si at Stalin lot dette skje uten å ta tiltak. Det ble gjort noen forsøk etter krigen på å stramme opp partinormene, sile ut folk som ikke hadde noe i partiet å gjøre, skjerpe den ideologiske kampen og bedre skoleringen av medlemmene. — Dette førte bare til små resultater, og ble vel gjennomført noe halvhjertet. Nettopp på den tida disse tiltakene ble satt i verk, kom den avgjørende skjerping av de internasjonale forholda gjennom sammenbruddet av utenriksministermøtet i Moskva i 1947, Truman-doktrinen om verdensomspennende kamp mot kommunismen og Marshallplanen. Etter mitt syn førte disse begivenhetene til andre innenrikspolitiske prioriteringer enn til styrking av partiets ideologi, politikk og organisasjon. En skjebnesvanger prioritering. **En kan gjerne si at på den tida var det i realiteten gitt at dette partiet ikke noen gang igjen ville spille noen ledende rolle. Den sovjetiske sosialismen sto følgelig foran avgrunnen.**

PARTIDISKUSJONER

Det er vel kanskje riktig å si at partiet allerede fra 1945/46 var i full krise som kommunistisk parti, og Stalin var

selv ansvarlig for denne krisa gjennom sin måte å lede landet på. Ut fra dette dystre bildet kan en kanskje få det inntrykket at partiet var uten liv og diskusjoner. Dette er ikke riktig. Det var mange og store diskusjoner i SUKP(b) i de første etterkrigsåra. I hvilken grad disse diskusjonene ble fremelsket eller presset seg på, får stå usagt. Jeg får nøye meg med å nevne disse diskusjonene her rent stikkordmessig.

I 1946 var det en større utenrikspolitisk diskusjon om hvordan en skulle tolke utviklinga i det kapitalistiske vest. Stalin sto for synet at disse landa ville gå inn i en langvarig krise, mens bl.a. Varga ved Instituttet for verdensøkonomi spådde en langvarig oppgang. Begge hadde noe rett, mest Varga. USAs veldige velstand og overtok bidro til å stabilisere kapitalismen i større grad enn Stalin trodde.

På samme tid blåste det en frisk venstrevind over landet i forbindelse med den økonomiske oppbygginga. Det ble fra noen hold — bl.a. av Malenkov, påstått at kommunismen var 15 år unna, at det gjaldt å konsentrere seg om rettferdig distribusjon. Grunnlaget for slike strømninger var sikkert den enorme lettelsen over at krigen var slutt og at folket nå skulle få sin belønning for alle forsakelsene under krigen. Dette var egentlig starten på den diskusjonen som ble avsluttet på den 19. kongressen og med Stalins bok «Sosialismens økonomiske problemer».²⁹ I etterkrigsdebatten hadde Stalin utvilsomt rett i at forutsetningene for å realisere disse vakre tankene, var at det måtte produseres.

Det var også en uhyre viktig diskusjon om språket. Mange russiske politikere ønsket å russifisere minoritetsspråkene. Stalins «Språkvitenskapens problemer» var et innlegg i denne debatten, og ble oppfattet som en konsekvens til minoritetsspråk, f.eks. i Ukraina.³⁰

Rundt 1950 oppsto en ny debatt om Sovjetunionens internasjonale stilling — om det var slik at Sovjet var omringet av folkedemokratiske venner eller av kapitalistiske fiender. Det var da Stalin ifølge Krustsjov skal ha sagt noe sånt som: «Dere er som blinde kattunger. Dere skjønner ikke imperialistene. Hvordan skal det gå når jeg faller fra?»

Det var store og viktige diskusjoner om vitenskapen, kulturen og om landbruket i hele perioden. Særlig kulturdiskusjonen er egentlig verd en egen artikkel.

STALIN OG KUNSTEN

Under krigen var det lite snakk om kommunisme og sosialisme. Derimot vokste nasjonalismen, og særlig den russiske nasjonalismen, seg sterk. Nasjonalismen var den samlende ideologien. For kunstnerne betydde dette at en ikke spurte etter standpunktet deres til klassene, men til nasjonen. Det er ikke noe unaturlig i det, og det ble skapt mye stor patriotisk kunst.

På samme tid var det ikke så lite samkvem mellom sovjetiske kunstnere og pressefolk og vestlige kunstnere og pressefolk. På mange måter ble krigen og den aller første etterkrigstida en slags ideologisk avslapning for kunstnerne, og virket sikkert til å påvirke dem i mer borgerlig retning.

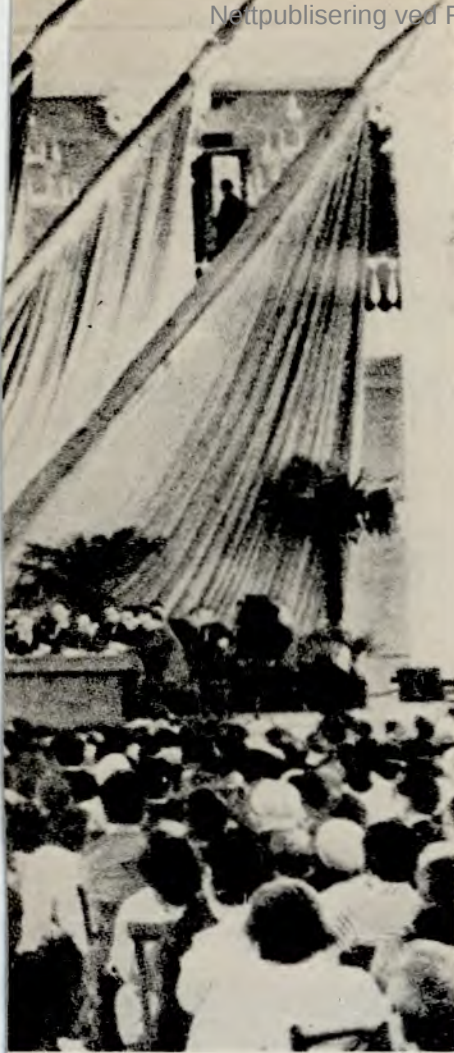
På samme tid var den økonomiske situasjonen i Sovjet desperat, og par-

tiet krevde av alle klasser og lag at de gjorde sitt ytterste i gjenreisninga av landet. I en SK-resolusjon av 21.8. 1946 ble det lansert en større kampanje mot borgerlig kunst. Det ble fastslått at kunsten skulle tjene den sosialistiske oppbygginga og bidra til oppfosteringa av massene. Det ble gjort helt uakseptabelt å f.eks. skrive såkalt apolitisk og privat litteratur, male abstrakt maleri osv. Kunstnerne ble angrepet for formalisme og for å ha fjernet seg fra massene. Jeg kjenner ikke selv de verkene som ble angrepet. Uansett var det ikke urimelige krav som ble stilt — rent alment — i den situasjonen landet var i. En annen sak er hvordan denne omfattende kampanjen ble grepet an.

OVERDREVNE ANGREP

Fra 1946 til 1948 ble alle kategorier kunstnere angrepet. Til og med Fadejev, som var kommunist og leder av forfatterforeninga, måtte skrive om boka si «Den unge garde» for å gi partiet en mer fremtredende plass. De sist

STALIN

angrepne var komponistene. Verdensnavn — og lojale sovjetborgere — som Prokofiev og Sjostakovitsj ble frakjent nesten enhver ære. De hadde angivelig aldri produsert noe av verdi. En meningsløs påstand. Enda mer meningsløs i Sovjet ettersom de år ut og år inn hadde mottatt de høyeste prisene — deriblant Stalinprisen — for sine arbeider. Partiet bestemte hvordan det skulle komponeres.

Kunstnerne ble stilt i miskreditt. En sluttet å oppføre verkene deres, og dyttet dem ut i anonymiteten. Noen forvisninger eller fysiske overgrep skjedde ikke da, men de ble utstøtt av det gode selskap og ydmyket. Mange sluttet å produsere. Det sies at filmkunstneren Eisenstein tok sin død av det — han fikk slag 48 år gammel.

Seinere — rundt 1950 — da den kalde krigen var på sitt hardeste, ble også oppgjørene rundt kunsten hardere. Alt vestlig ble fordømt, og titalls forfattere som skrev på jiddisch forsvant. Den kalde krigen ga alle feil en ekstra omdreining til det verre.

Den dogmatiske måten å gripe an disse motsigelsene på gjorde meget stor skade for sosialismen, selv om ut-

gangspunktet i og for seg kan ha vært aldri så riktig. Det brakte hele den intellektuelle eliten i den skarpeste motsetning til Stalin og til sosialismen. At Stalins død virkelig må ha fortonet seg som et tøvær for dem forundrer ikke. Heller ikke forundrer det at Krustsjov gjorde et spesielt stort vesen av å være kunstekspert.

VANSKELIGE SPØRSMÅL — SKJEBNESVANGRE SVAR

Det ser for meg ut som om den sosialistiske statsmakta var truet i hele etterkrigstida. Den var truet utenfra — fra USA, men først og fremst innenfra ved at alternative linjer sto sterkt. Flertallet av folket bodde fortsatt på landsbygda, og der sto sosialismen svakt. Landsbygda var egentlig en veldig dødvekt i hele den sosialistiske oppbygginga. Alternative linjer sto også sterkt innafor de økonomiske elitene i og utafor partiet, blant kunstnere osv. Derimot tror jeg ikke statsmakta var direkte truet av alternative eliter som f.eks. generalene.

På mange måter kjempet Stalin i motvind for ideene sine, og han kompenserte manglende oppslutning om dem med stigende bruk av stats- og

Fra forfatterkongressen i Moskva i 1934. Over podiet bilder av Gorkij og Stalin. I de neste 20 åra raste striden om i hvilken grad og på hvilken måte forfatterne skulle tjene Sovjetsystemet.

En symfoni spilt av studentene på Moskva-konservatoriet etter krigen. Stalin var på den tida allestedsnærværende! Mange av de ledende komponistene ble på den tida støtt ut i det ytterste mørke.

STALIN

propaganda-apparatet. Hans kontroll med voldsmakta var sterk og udiskutabel, men hans parti var ikke sterkt nok til å kjempe fram ideene sine med politiske midler. Ofte hadde han rett, men måten å gripe det an på undergravde alt som var bra og riktig, f.eks. i kampen mot kunstnerne.

Her spilte forøvrig utenrikspolitikken en stor rolle, mye større enn det som har kommet fram i denne artikkelen. Jeg anser det som et ubestridelig faktum at Stalin var innstilt på et samarbeid etter krigen, Truman ikke. Det er et faktum at Sovjet var i en presset situasjon vis a vis et økonomisk fullstendig overlegent USA i hele etterkrigstida.³² Dette presset ga en ekstra tyngde til mye av det som var gærnt i metoder og prioritering — det ble «litt hardere» enn det kunne ha blitt under andre forhold. Det ble både litt mer skjebnesvangert å ikke mobilisere de sovjetiske massene og samtidig litt vanskeligere å få det til.

LENINGRAD-AFFÆREN — EN TITOISTISK UTFORDRING?

30-åra hadde sitt store politiske oppgjør i Moskvaprosessene. 40-åra — forunderlig begivenhetsløse sett utenfra — hadde sitt store oppgjør i den såkalte Leningradaffæren.³³ Om denne affæren er svært lite kjent, og spesielt lite er kjent om hvilke politiske motsigelser som lå til grunn for dette voldsomme oppgjøret. Omstendighetene rundt det er imidlertid så interessante at jeg tar meg den friheten å spekulere litt.

Selve Leningradaffæren bestod i en utrenskning av hele den ledende kjerna i partiorganisasjonen i Leningrad — landets nest største. I alt ble rundt 2000 personer fjernet. Flere måtte bøte med livet, deriblant Sovjets økonomiske «vidunderbarn» Nikolai Voznesensky. Han kom i sin tid med i regjeringa bare 35 år gammel. Han var visestatsminister, politbyråmedlem og sjef for Statsplankommisjonen, Gosplan. I 1949 ble han arrestert og i 1950 skutt,

uten at det ble gjort kjent hva han ble skutt for. Krustsjov omtaler saken i memoarene sine, men gir lite om hva som var grunnen til dette blodige oppgjøret — det eneste i den perioden.

RIVALISERING MOSKVA/LENINGRAD

Som bakgrunnsstoff kan det kanskje være av en viss betydning å merke seg den veldige rivalisering som hadde vært mellom de to hovedstedene Moskva og Leningrad, og deres partiorganisasjoner. En kan også tenke seg at dette hadde blitt skjerpet gjennom Leningrads kolossale lidelser under krigen.

På personplanet kom disse konflikterne til uttrykk gjennom rivaliseringa mellom Zhdanov og Malenkov som var blant de ledende medlemmene i de to byenes partiorganisasjoner. Zhdanov var rangert som nr. 3 i partisekretariatet etter Stalin og Malenkov. Han døde i 1948. Straks etter hans død begynte utrenskningene i Leningrad partidistrikt, med Malenkov som ansvarlig.

STALIN

ØKONOMIEN

Men hva dreide det seg om? Jeg tror det dreide seg om den økonomiske linja for den sosialistiske utviklinga av landet, som Stalin diskuterer i sin bok om økonomiske problemer fra 1952. Voznesensky skal visstnok ha blitt skarpt kritisert for å ha villet utvide virkefeltet for verdiloven til å omfatte produksjonsutstyr, og særlig arbeidskraft. Det er et faktum at Voznesensky i 1948 mangedoblet prisene på produksjonsutstyr. Dette ble omgjort etter hans død. Det er ikke utenkelig at Voznesensky er en av dem Stalin virkelig polemiserer mot i boka si. Voznesensky skrev sjøl ei bok etter krigen hvor han bl.a. legger vekt på hvor svakt Sovjetunionen var og hvor sterkt det kapitalistiske USA var. Jeg drister meg til å sette fram den hypotesen at Voznesensky sto for ekstreme høyrelinjer i økonomien på et tidspunkt hvor det var mye forvirring i partiledelsen om den framtidige kursen Sovjetunionen skulle ta.

At motsigelsene var svært alvorlige sier seg sjøl ettersom han ble henrettet. En henrettet vanligvis ikke politiske motstandere på den tida, slik som i 30-åra. Hans henrettelse var etter mitt syn sluttsteinen på en svær politisk kamp. I 1947 sa Malenkov til den jugoslaviske journalisten og filosofen Dedijer at en nå var godt i gang med å forberede den 19. partikongressen. Som kjent ble ikke den holdt før i 1952. Det er nærliggende å tenke seg at denne lange utsettelsen skyldtes at disse store politiske motsigelsene ikke var løst.

En skal videre huske på at dette skjedde på det tidspunktet da den titoistiske utfordringen kom. Og den titoistiske utfordringen var ikke minst en utfordring i økonomien. Titos sjølfølgeligssenheter var den rake motsetninga til den stalinske sentralistiske planøkonomien. I 1947 var forøvrig Milovan Djilas, dengang Titos nærmeste mann, på besøk i Leningrad og fikk en ovasjonsartet mottakelse. At dette kan

ha vakt mistenksomhet i Moskva på et seinere tidspunkt er ikke utenkelig. Leningrads partiorganisasjon hadde som nevnt tradisjoner i uenighet med Moskva.

Hvis jeg skal framkaste en dristig påstand så ville det være at Voznesensky i praksis gjorde et forsøk på å introdusere ikke-sosialistiske linjer i økonomien, linjer som skulle bli kjent siden gjennom Krustsjovs politikk, at han sto for en titoistisk utfordring i selve partiledelsen.

STORE RESULTATER I DEN ØKONOMISKE OPPBYGGINGA

Noen mer oppsummerende bemerkninger er nå på sin plass. For det første må det fastslås at det ble oppnådd svært mye i den økonomiske oppbygginga. Egentlig ble det oppnådd et gjennombrudd på de 2 første fem-årsplanene som ikke noe annet land har gjort Sovjet etter hverken før eller siden. Dette har betydning i dag — ettersom utviklingslandas fattigdom er det kanskje største problemet i vår tid.

Oppbygginga av økonomien var en nødvendig betingelse for utviklingen av sosialismen i Sovjet, men — som det skulle vise seg — ikke en tilstrekkelig betingelse.

Den økonomiske oppbygginga la også grunnlaget for den militære seieren over Hitler-fascistene. Etter min oppfatning er det utenkelig at Stalin kunne ha vunnet den konvensjonelle krigen mot Hitler 1941-45 uten den nye økonomiske basis, og uten den veldige opprustninga i den 3. femårsplanen. Dette betyr at jeg f.eks. mener at Bukharins industrialisering «i sneglefart» ville ført til store ulykker — i alle fall militært, og jeg stiller meg tvilende til om hans syn ville lagt grunnlag for det industrielle gjennombrudd — med alle dets svakheter — som fant sted på 30-tallet.

— MEN TIL EN STOR PRIS

Denne utviklinga hadde sjølsagt sin store pris. Det kan ikke være tvil om at den økonomiske målsettinga skjøv en lang rekke andre verdier og målsettinger ut over sidelinjen — til ubotelig skade for arbeiderklassen og bøndene i Sovjetunionen. Partiet ble ødelagt og de arbeidende massene ble fratatt de-

Til venstre: To av Stalins nærmeste medarbeidere helt fra Moskva-prosesse-nes dager — Malenkov og Berija. Begge var tapere i maktkampen med Krustsjov. Berija mistet også livet.

Til høyre: Nikolaj Vosnesenskij redegjør for den 4. femårsplan i Det øverste Sovjet i 1946. Vosnesenskij ble senere henrettet i forbindelse med den såkalte Leningrad-affæren — det siste store politiske oppgjøret i Stalins levetid.

mokratiet. De ble mobilisert som produsenter, men ikke som landets nye herrer.

En feilaktig teori — at klassekampen var utdødd — førte til en ekstrem byråkratisering av partiet, og en ekstrem maktkonsentrasjon. Uenighet ble sett på som kriminalitet, noe som førte til store forbrytelser, bl.a. under Moskva-prosessene og de store utrenskningene. Spørsmålet er da om feilene kunne vært unngått, samtidig med at de store resultatene ble oppnådd. **De riktige målsettingene kjørte regimet opp i styrings- og ledelsesproblemer som det ga feilaktige svar på. Om det var mulig å gi andre svar er et viktig spørsmål å finne ut av.** Ett er i alle fall sikkert: Å kunne legge et solid politisk og sosialt fundament for sosialismen — i tillegg til det økonomiske — når du opphever partiet som en levende politisk bevegelse og opphever klassekampen i teorien, det fortøner seg for meg som meget tvilsomt.

PRESSET SITUASJON FRAMELSKET KORTSIKTIG PERSPEKTIV

Stalin og hans nærmeste var i en meget presset situasjon. Det var hele tida mørke skyer over den utenrikspolitiske himmel. Det var sannsynlig at Sovjet ville være et krigsmål om noen år. Innenrikspolitisk var forholdet til bøndene meget anstrengt, i hvert fall til det store flertallet blant dem. Den utstrakte voldsbruken, hungersnøden på begynnelsen av 30-tallet, den harde undertrykkinga, bare skjerpet de motsetningene som fantes. Dette påvirket det politiske klimaet og styringsmetodene i hele Sovjetsamfunnet. Den ledende klassen i Sovjetsamfunnet, arbeiderklassen, var ny, umoden, lite rustet til å realisere sin ledende rolle. Endelig slet bolsjevikene med en tung arv. De var et lite parti som arvet et imperium i oppløsning. De fikk det på mange måter i hendene, og det var kanskje i største laget for dem, særlig når en ny krig truet. Jeg tror at krigen på mange måter framelsket et svært **kortsiktig** perspektiv hos Stalin og de andre lederne. Alt måtte gjøres for å bygge opp styrke til det store sammenstøtet. **Dette kortsiktige perspektivet bidro til å legge grunnlaget for administrative løsninger i politikken, straf-**

Stalin på lit de parade i Moskva i mars 1953.

femetoder når det gjaldt å løse uenigheter, ekstrem sentralisering. Dette til fortregning for proletarisk demokrati, å fostre de nye arbeidermassene og bøndene, gjøre arbeidsfolk til ledere, styrke partiet politisk og ideologisk. I forholdet til krigen varperspektivet kort, men det forsvarer ikke at partibygging, fostring osv. ble så forsømt som det ble. Det forsvarer *ikke* arusomhetene i siste halvparten av 30-tallet. Vi er nødt til å kritisere det som her er å kritisere, uten å henfalle til allmenn moralisme.

En kan kanskje si det slik at det **kortsiktige perspektivet på utviklinga som Stalin anla reddet Sovjetunionen på kort sikt, men bidro avgjørende til å ødelegge sosialismen på lengre sikt.**

INGEN NYE METODER I 40-ÅRA

På mange måter ble utviklinga etter krigen en kopi av førkrigstida. En måtte

på ny gjenreise landet, bygge opp en tungindustri. En var på ny truet av sterke utenlandske makter — fra 1947 av — på livet. En hadde på ny en landsbygd som var politisk upålitelig og ikke produserte nok. Mange av de gamle metodene for ledelse og styring ble fortsatt. Samtidig var det viktige nye ting. Arbeiderklassen var langt større enn for bare 10–15 år siden. Landet hadde et teknisk nivå som på enkelte sektorer kunne måle seg med det beste i verden. **Samfunnet var mer komplisert og differensiert. Men styringsmetodene forble mye de samme, og måtte følgelig føles i større grad som en tvangstrøye hos et meget stort flertall i befolkningen.**

Jeg tror at Stalin utover i 40-åra ble mer og mer opprødd. Jeg tror ikke han visste hvordan Sovjetunionen skulle gå videre. Landet var industrialisert. Det

STALIN

var kollektivisert. Etter hans syn ble landet dominert av tre innbyrdes vennskapelige klasser — arbeiderne, bønderne og de intellektuelle. Hva var neste skritt? Jeg tror ikke han hadde et svar som var egnet til å bringe Sovjetunionen framover — lede det som et moderne samfunn — utvikle sosialismen. Hans svar — å produsere mer, og produsere med teknisk mer avanserte metoder, var viktig nok, og absolutt nødvendig, men det løste ikke problemet med hvilken klasse som skulle ha makten, og hvordan man gradvis skulle redusere forskjellene i samfunnet.

IKKE LENGER POLITISK LEDENDE PARTI

Jeg mener at spørsmålet om sosialisme eller kapitalisme i realiteten var avgjort før 1950. Da var partiet redusert til en av Sovjetstatens mange store byråkratiske organisasjoner. Dets

organer fungerte bare sporadisk — de ledende organer ikke. Det var bare en vei som kunne ha reddet Sovjetsosialismen den gangen — nemlig en mektig politisk og ideologisk opprustning av partiet. Men dette var ganske sikkert den nye tekniske intelligentsiaen ikke tilhenger av. Det ville neppe være støtte for en slik politikk oppover i partiet. Og dessuten, hvorfor skulle partiet egentlig prioriteres slik når klassefienden etter Stalins mening ikke sto i Sovjet, men utenfor Sovjets grenser?

EF

Noter:

1. Se SUKP(b)s historie. Oslo 1974, Oktober, s.362.
2. Om partidebattene i 20-åra, se f.eks. E.H. Carr: *The Russian Revolution from Lenin to Stalin*. Lond. 1972, MacMillan.
3. Se samme bok.
4. Stalin: Om bedriftsledelsens oppgaver. Tale 4.2.31. *Spørsmål i leninismen*. Oslo 1976, Oktober.
5. For diverse statistikker, se Roger A. Clarke: *Soviet Economic Facts 1917–1970*. London 1972. MacMillan.
6. Se «Svimmelhet av framgang» i *Spørsmål i leninismen*, side 308-.
7. W.H. Chamberlain: *Russia's Iron Age*. London 1935. Duckworth. Side 88.
8. Om privilegier, lønnsforskjeller mm. se bl.a. Alec Nove: *Stalinism and After* London 1979. Allen and Unwin. Side 48-, og Mervyn Matthews: *Privilege in the Soviet Union*. London, 1979. Allen and Unwin. Side 124-.
9. En omfattende behandling av den tekniske intelligentsiaen finnes i Kendall E. Bailes: *Technology and Society under Lenin and Stalin*. Princeton Univ. Press. 1978.
10. Arbeiderklassens størrelse har jeg anslått ut fra tall i Clarke (se ovenfor) og *The USSR in figures 1978*. Moskva 1979.
11. Se Schapiro, Leonard: *The Communist Party of the Soviet Union*. London 1978. Methuen & Co. kapitel XXIV.
12. Den offisielle forklaringen og tyngdepunktet i Michael Sayers/Albert E. Kahn: *Den store sammensvergelsen*. Oslo 1975, Oktober.
13. Døde visstnok i fangenskap i 1940 eller 1941.
14. For en diskusjon av dette problemet se Johan Peter Noack: *Den stalinistiske revolution*. København 1976. Berlingske. Side 282/283.
15. Walter Duranty: *Stalin & Co.* London 1949 Secher and Warburg, side 13
16. Se f.eks. George F. Kennan: *Russia and the West under Lenin and Stalin*. New York 1961. New American Library. S. 285.
17. Se f.eks. Stalin: «The Right Deviation in the CPSU(B)». *Works* Vol 12, side 37.
18. Se f.eks. Stalins artikkel «Om utkastet til Sovjetunionens forfatning.» *Spørsmål i leninismen*, side 507.
19. Se diskusjonen i Walter Duranty: *The Kremlin and the People*. London 1942. Hamish Hamilton.
20. Jeg har ikke klart å finne igjen referansene, så det får stå som min påstand inntil videre.
21. Se Joseph Davies: *Mission to Moscow*. New York 1941. Simon & Schuster.
22. Jeg har blitt overbevist om dette bl.a. av Kennan. Se note 16.
23. Carr. Se note 3.
24. Om opptaksvilkår bl.a. se Alexander Werth: *Russia at War*. London 1964. Barrie & Rockliff.
25. Se blant annet åpningskapitlet til R.W. Pethybridge: *A History of Postwar Russia*. London 1962. Allen and Unwin.
26. Stalins valgtale utgitt av Sambandet Norge—Sovjetunionen i 1946.
27. Se bl.a. Pethybridge.
28. Mitt syn på partiet har jeg tatt fra følgende bøker: Pethybridge, note 25 og Schapiro, note 11. Andre særlig viktige bøker om dette er: Alexander Werth: *Russia — The postwar Years*. London 1971, Robert Hale. Tucker, Robert: *The Soviet Political Mind*. London 1972. Allen and Unwin.
29. Josef Stalin: *Sosialismens økonomiske problemer i Sovjetunionen*. Oslo 1975, Oktober.
30. Om konsekvensene av Stalins språksyn se Robert S. Sullivant: *Soviet Politics and the Ukraine*. New York 1962. Stalin: *Marxismen og språkvitenskapen* er trykt i samme bok som Sosialismens økonomiske problemer (note 29)
31. Se bl.a. Alexander Werth: *Musical Uproar in Moscow*. London 1949. Turnstile.
32. Se bl.a. Werth, note 28.
33. Jeg har aldri sett noen sammenhengende behandling av denne saken, men har plukket opp noen antydninger her og der i et titalls bøker.

Krisa i den internasjonale ml-bevegelsen har nådd CPML i USA. Flere av de tidligere lederne, inkludert formannen Mike Klonsky, har forlatt partiet. Vi gjør i en kort artikkel rede for de ulike strømningene som nå finnes i partiet.

En artikkel fra partiavisa «The Call» inndeler de ulike tendensene i «høyre», «venstre» og «sentrum». Vi går gjennom standpunktene til de ulike fløyene og trykker også oversettelsen av en artikkel fra den kanadiske ml-avisa «The Forge».

Denne artikkelen kritiserer åpent det den kaller den høyreopportunistiske utviklinga i CPML. Den tar opp de generelle problemene til den internasjonale ml-bevegelsen og de spesielle problemene som kommunister i en imperialistisk supermakt står overfor.

USAs m-l-parti i full oppløsning?

Krisa i den internasjonale kommunistiske bevegelsen har rammet m-l partiet i USA — CPML — med full tyngde. Flere av de tidligere lederne i partiet, inkludert formannen Mike Klonsky og redaktøren av partiavisa The Call, Daniel Burnstein, har forlatt partiet. Det er ganske betegnende for situasjonen at da partiet avholdt sin 2. kongress i mai 1981, var ikke disse og flere andre av de tidligere toppkadrene engang til stede. Medlemstallet er drastisk redusert de siste åra, og den tidligere ukeavisa er blitt månedsmagasin. Det skjedde da heller ingen avklaring på selve kongressen, selv om mange viktige prinsippsspørsmål var under debatt. I en artikkel i The Call fra

august/september oppsummerer et nylagt medlem i sentralkomiteén, W. Jean Pierre, de viktigste diskusjonene slik: Røttene til ultra-venstre feilene i partiet, organisasjonsprinsippene for CPML, spørsmålet om proletariatets diktatur og enhetsprosessen med andre marxist-leninister.

Han mener videre at det fantes tre hovedstrømninger på kongressen: høyre, venstre og sentrum.

Kongressen startet med en paneldiskusjon der det var bred enighet om at det var «ultra-venstre» feil som var den viktigste årsaken til tilbakegangen for partiet. Disse feilene kom til uttrykk ved at partiet lanserte paroler og takikk som ikke var tilpasset de konkrete

forholdene i USA. En blind kopiering av erfaringene fra kommunister i andre land — og en dogmatisk tillemping av den marxist-leninistiske teorien. Dette kombinert med fraværet av både demokrati og sentralisme i det indre livet førte til klare oppløsningstendenser.

Sentrumsposisjonen hevdet at selv om venstrefeil hadde vært dominerende til da, var de akutte problemene nå av revisjonistisk og likvidatorisk karakter. Denne strømningen kritiserte tendenser til å forkaste prinsippene i marxismen-leninismen, spesielt Lenins parti- og statsteori. Sentrum ville holde fast ved prinsippene og legge hovedvekten på å oppsummere partiets praksis, med vekt på å utvikle et konkret

Slik stormet de revolusjonære i USA fram på forsida av The Call, for 7 år sia. I dag - ?

program for forholdene i USA.

Høyre kom ifølge W. Jean Pierre til uttrykk ved en strømning som mente det ikke var tilstrekkelig å kjempe mot venstre-feil, men at det var nødvendig med en revurdering av de marxistiske prinsippene. Dette var spesielt nødvendig for de som har basert sine revolusjonære ideer på inspirasjon fra kulturrevolusjonen i Kina. Denne strømningen så oppløsningen av mange m-l-partier rundt om i verden som en bekreftelse på at det var nødvendig med en revurdering av det som tidligere ble betraktet som prinsipper. Dette standpunktet ble skarpt imøtegått av venstre på kongressen.

En viktig talsmann for venstre var

partiveteranen Harry Haywood. Han har skrevet boka «Black Bolchevik» der han oppsummerer sitt liv som farget kommunist i sørstatene. Han var tidligere med i det nåværende Moskva-partiet CPUSA. Han reiste kampen mot revisjonismen i dette partiet i 50-åra og var en av grunnleggerne av CPML for fire år siden. Han trakk direkte parallell mellom den pågående kampen i CPML og kampene i CPUSA i 50-åra. I et notat som han skrev etter kongressen oppsummerer han bl.a.: «Kongressen bekreftet mange av mine bangeste anelser. Delegatene vedtok en rekke revolusjonære prinsipper, men flertallet ga uttrykk for det standpunkt at slike prinsipper får små eller ingen kon-

sekvenser for vårt arbeid. Med en slik holdning vil selv de beste prinsipper ikke bli vurdert som *veiledning til handling*. Kongressen valgte en sentralkomité med en majoritet som deler denne oppfatningen og som er relativt forblindet av knefallet for amerikansk sjåvinisme og reformisme. Det er derfor ingen tilfeldighet at liten praktisk enighet om kommunistiske oppgaver ble oppnådd på kongressen. For meg virker det som CPMLs andre kongress representerte en avsporing fra, snarere enn et skritt i retning av, ekte kommunistisk enhet og partibygging i USA.»

Dette kan ikke akkurat kalles optimistiske toner foran en ny kongressperiode. Debatten framover vil avklare vilken framtid den marxist-leninistiske bevegelsen har i USA. Det finnes også positive tendenser i retning av enhet mellom forskjellige marxist-leninistiske organisasjoner. I august 1981 ble det vedtatt en felleserklæring av CPML og to andre organisasjoner, League of Revolutionary Struggle (m-l) og Revolutionary Headquarters. Det lanseres en diskusjon over hele USA, om framtida til m-l bevegelsen i USA. Debatten skal ta utgangspunkt i seks sentrale temaer:

1. Karakteren av den nåværende perioden i den revolusjonære kampen i USA og kommunistenes oppgave.
2. Det nasjonale spørsmålet, inkludert standpunktene til det afro-amerikanske nasjonale spørsmålet, chicano-spørsmålet (mexikansk nasjonalitet i den sørlige del av USA, (R.O.), det asiatiske nasjonale spørsmålet og det puertoricanske nasjonale spørsmålet.
3. Spørsmålet om arbeidet i arbeiderklassen og fagforeningene.
4. Kvinnespørsmålet.
5. Den internasjonale situasjonen.
6. Partibygging og partiorganisering.

Framtida vil vise om dette programmet kan føre m-l bevegelsen i USA ut av den nåværende krisa eller om det vil resultere i en ytterligere passivisering og oppsplitting.

Vi trykker her en artikkel som vi har oversatt fra den canadiske m-l avisa The Forge, som polemiserer mot høyreutviklinga i CPML.

R.O.

USA's MARXIST-LENINISTER

PROBLEMENE MED KOMMUNISTISK ARBEID I EI SUPERMAKT

I tillegg til å møte krisa i den internasjonale kommunistiske bevegelsen, har CPML også måttet håndtere de særegne problemene som knytter seg til kommunistisk arbeid i en supermakt.

Arbeideraristokratiet — den lille delen av arbeiderbevegelsen som er blitt kjøpt opp — har alltid spilt en viktig rolle i USA. Dette arbeideraristokratiet er veldig innflytelsesrikt i dag, selv med de alvorlige økonomiske tilbakeslagene til den amerikanske supermakta.

Arbeiderledere som Kirkland i AFL-CIO og Fraser i UAW tar åpne høyre-orienterte standpunkter, i motsetning til den sosialdemokratiske politikken som lanseres av canadiske byråkrater som Dennis McDermott.

Denne situasjonen kan føre til objektive vanskeligheter med å få gjennomslag i arbeiderbevegelsen, til undervurdering av kampviljen til de hvite amerikanske arbeiderne og en overvurdering av rollen til venstre-sosialdemokrater.

Historisk har det også vært en tendens i den amerikanske kommunistiske bevegelsen siden 1940 til å kapitulere overfor USA-imperialismen i urolige tider. Denne tendensen kalles browderisme etter den tidligere lederen av USAs kommunistiske parti, Earl Browder. Denne spesielle formen for USA-revisjonisme gikk ut på at USAs motstand mot fascismen i 2. verdenskrig og Roosvelts «New Deal» forandret karakteren til USA-imperialismen til en progressiv kraft.

Browder argumenterte også for at under det amerikanske borgerlige diktaturet kunne et kommunistisk parti erstattes av en løs politisk sammenslutning, som kunne fungere som venstre-fløyen i den demokratiske bevegelsen og arbeiderbevegelsen.

I USA i dag er det et tilsvarende press under utvikling. USAs opposisjon til Sovjets aggresjon har fått mange folk til å inkludere den i en anti-hegemonistisk enhetsfront.

Vi tror imidlertid ikke at denne amerikanske politikken har forandret USA-imperialismens reaksjonære natur i utlandet (som dens aggresjon mot El Salvador viser), eller i innenrikspolitikken (demonstrert ved Reagans budjettreduseringer). Supermakta USA fortsetter å være en av hovedfiendene til verdens folk på det nåværende tidspunkt.

Mangel på klarhet i disse spørsmålene kan bli fatalt for utviklingen i den revolusjonære bevegelsen når USA-imperialismen er din hovedfiende.

The Forge 6/81

Mike Clonsky, tidligere formann i CPML i US

— Krisa i

«Hva skjer med CPML i USA?» spurte de canadiske marxist-leninistne, og publiserte denne artikkelen i sin avis The Forge nummer 6/81.

I løpet av de siste årene har mange av våre lesere fulgt med i artikler i The Forge som har omhandlet CPML i USA og partiavisa The Call. Det samarbeidet som er utviklet i løpet av seks år mellom CPML (og forløperen October League) og WCP (og forløperen Canadian Communist League) har alltid vært spesielt nært på grunn av vår geografiske tilhørighet.

Men i det siste halvannet året har leserne lagt merke til at antallet artikler om CPML i The Forge har blitt redusert. De i Canada som selv leser The Call har også lagt merke til noen svært urovekkende forandringer i denne

USA's MARXIST-LENINISTER

aler på en konferanse om propaganda- og agitasjonsarbeid i Chicago i 1977. I dag regnes ikke avisarbeidet som en viktig del av partiets arbeid.

USAs m-l-parti — sett fra Kanada

avisa, og har vært vitne til den avgjørende kampen for å overleve som for tida pågår i partiet.

Nøkkelspørsmål for hele den kommunistiske bevegelsen er under debatt. Under disse forholdene mener WCP at vi ikke lenger kan forbli tause om disse spørsmålene.

THE FORGE

Et større oppgjør pågår nå i CPML. Siden januar 1981 har The Call sluttet å komme ukentlig og er nå månedlig. Opplaget har falt fra 13 000 i uka for noen få år siden til omtrent 3000 i måneden.

Michael Klonsky har trukket seg som formann i CPMLs sentralkomité.

Den gamle ledelsen er erstattet av en provisorisk ledelse i påvente av neste kongress. Medlemstallet har blitt drastisk redusert og mange velkjente kadre har forlatt partiet. En av dem er Daniel Burnstein.

Det har blitt reist spørsmål ved hele historia til CPML og m-l bevegelsen i USA i en serie artikler i The Call.

En tråd går igjen i alle debattene som er publisert i The Call — ultra-venstre og ikke høyreopportunisme eller revisjonisme har blitt identifisert som hovedårsaken til alle partiets problemer så vel som hovedårsaken til problemene i den marxist-leninistiske verdensbevegelsen.

PROBLEMER I USA KNYTTET TIL VERDENSOMSPENNENDE UTVIKLINGSTREKK

Det er klart at det eksisterer alvorlige problemer i verdens m-l bevegelse.

Begivenhetene i USA er knyttet til den aktuelle krisa i sosialismen og den internasjonale marxist-leninistiske bevegelsen. Degenereringa i Vietnam til en sub-hegemonistisk ekspansjonistisk stat, Albanias forræderi og dets forømmelse av Mao og Kinas Kommunistiske Parti og — viktigst av alt — de høyrefeilene som nå blir gjort av den nåværende ledelsen i det sosialistiske Kina, har forårsaket at sosialismen til en viss grad har mistet tillit.

Denne utviklinga har skjedd parallelt med en verdensomspennende offensiv fra Sovjet-revisjonismen.

Konfrontert med denne komplekse situasjonen har mange kommunistiske partier i industrialiserte land og den store majoriteten av partier i den tredje verden fortsatt å utvikle seg ved å holde fast ved den marxist-leninistiske linja og anvendt teorien på den konkrete situasjonen i sine egne land. Dette er

USA's MARXIST-LENINIST

den kursen WCP har forsøkt å følge.

Dessverre har mange partier — spesielt i avanserte kapitalistiske land — begynt å stille spørsmål ved alle prinsippene som er lærdommer fra 100 års erfaring i den internasjonale kommunistiske bevegelsen. De har kapitalisert overfor de objektive vanskelighetene.

I Tyskland har KPD oppløst seg selv, PTE i Spania har også forsvunnet.

Konfrontert med denne internasjonale situasjonen, så vel som visse vekstproblemer i sitt eget land, så CPML etter en resept på rask suksess. Ved å identifisere venstre-opportunisme som viktigste feil og ved å sette spørsmålstegn ved hele sin tidligere politikk trodde CPML at de ikke bare skulle komme seg gjennom en svært vanskelig periode, men at de også raskt skulle vokse til en viktig kraft.

Imidlertid er det slik at unge kommunistiske organisasjoner i sin utvikling objektivt sett må passere viktige perioder da medlemsrekruttering ikke går så raskt. Istedenfor å gå rett inn i en konfrontasjon med problemene foretok CPML en feilaktig analyse av røttene til vanskelighetene.

Det er WCPs analyse at mens venstre-opportunismen er en konstant fare for den kommunistiske bevegelsen, er hovedfaren i den internasjonale kommunistiske bevegelsen — også i USA — høyreopportunismen.

Ved å legge hovedvekten på venste-
opportunisten som den viktigste feil-
en i m-l bevegelsen i USA, sier en
samtidig at bevegelsen har ligget for
langt foran massebevegelsen.

Når hovedtendensen derimot er høyreopportunisme, dilter en etter massebevegelsen, kapitulterer og bøyer seg for spontaniteten i arbeiderbevegelsen.

Det er vår tese at ved å analysere hovedfaren feilaktig har CPML sunket ned i høyreopportunisme og forverret problemene som partiet forsøkte å løse.

La oss se på hvordan analysen til CPML har resultert i alvorligere problemer for partiet hvis vi konkretiserer det til tre viktige spørsmål.

FORTROPP-PARTI

Den første saken er spørsmålet om for-
tropp-parti. I stedet for å forsøke å for-
bedre og øke agitasjonen og propagan-

daen om sosialismen, og prøve å popularisere og nå bredere ut enn før, har CPML begynt å stille spørsmålstegn ved muligheten for å bygge et fortrøpp-parti til arbeiderklassen i USA.

Det begynte å stille spørsmål ved hvorvidt hele den politiske forståelsen av partiet var «venstre» og hvorvidt de prinsippene partiet til nå hadde basert sitt arbeid på var gyldige og anvendbare i USA.

Samtidig stilte CPML spørsmålsteget ved partiets rolle i massekampene. I løpet av presidentvalget støttet de «Citizens Party», et heller vagt definert sosialdemokratisk og økologisk orientert parti.

CPMLs revolusjonære praksis falt sammen og ble erstattet med kritisk støtte til en reformistisk organisasjon.

Ved å konkludere med at ultra-venstre var hovedfaren i partibygginga ble CPML svakere og mer isolert, framfor å styrke seg.

Det gjenstår ennå å løse dette problemet, men de amerikanske kamera-tene ser fortsatt ut til å tro at det er umulig å bygge et fortropp-parti på det nåværende tidspunktet:

«I den nåværende situasjonen og

med effekten av ultra-venstre og forholdene med relativ ebbe i USA, er det usannsynlig å få til organisering av et sterkt sentralisert parti» (The Call, april 1981, s. 12).

AGITASJON OG PROPAGANDA

CPML ga også ultra-venstre skylda for distribusjonsproblemene til avisa. Det ble tatt skritt for å redusere utgivelsen og forandre innholdet og skille avisa mest mulig fra partiet. Det ble prioritert å få en ny leserkrets blant intellektuelle, og fabrikk salg ble avskaffet da en fant det for kostbart og ineffektivt.

«Avisa burde sees på *ikke* som senteret for arbeidet, men som et viktig redskap for revolusjonær opplæring, som igjen bare er et aspekt ved kommunisters arbeid,» skrev The Calls fungerende redaktør, Anita Fecht, forrige desember.

Denne politikken impliserte en avskaffelse av Lenins tese om en ukentlig kommunistisk avis som senteret for partibygging. I stedet for å øke sank The Calls opplag enda mer. Avisa nådde ikke lenger de mest klassebevisste arbeidere som må vinnes for å gro sterke røtter i fabrikkene.

USA's MARXIST-LENINISTER

Igjen ser vi at det å anse ultra-venstre som roten til alt vondt, samtidig som hovedfaren blir ignorert, bidro til å grave The Call ned i en enda dypere grøft.

Det er ingen tvil om at innholdet i den kommunistiske pressa må forbedres dersom vi skal øke vår leserkrets. Disse forbedringene inkluderer et høyere nivå på den kommunistiske propagandaen, mer dybde i reportasjene, levende artikler og brudd med stereotyp stil og adskillelse mellom nyheter og partiets standpunkter i de enkelte sakene.

Men disse forbedringene innebærer en styrking, og ikke en avskaffelse av den leninistiske tesen om en kommunistisk ukeavis.

FAGFORENINGER

I *fagforeningsarbeid* har CPML frigjort seg fra sin tidligere analyse og kamp mot høyreopportunisme og i stedet fokusert oppmerksomheten på venstrefeil. Hovedvekten av CPMLs arbeid har nå blitt lagt på å bygge en enhetsfront med sosialdemokratiske ledere. Agitasjon og propaganda for klassekamp-

fagforeninger har blitt avskaffet.

Det er sant at unge partier ikke er immune mot venstre-sekterisme i fagforeningsarbeidet og at ethvert parti må forsøke å styrke enhetsfronten. Men den viktigste oppgaven i partiets arbeid i fagforeningene i første stadium av partibygginga, må fortsatt være å få med seg de mest avanserte arbeiderne i foreninga til kommunismen.

Forstår en ikke denne velprøvde lærdommen, vil det føre til at partiet aldri vil slå røtter i fagforeninga som en uavhengig kraft. Da vil en i beste fall bare kunne håpe på å bli en kilde til kritisk støtte for venstre-sosialdemokratiet.

Kort sagt vil det å identifisere ultra-venstre som hovedfaren føre til at en forsømmer den omfattende kommunistiske agitasjonen og propagandaen som er nødvendig for å få med seg arbeidere. I politiske termer vil det si at en undervurderer den kampen mot reformisme og revisjonisme som er så avgjørende for at den unge kommunistiske bevegelsen skal overleve.

Ultra-venstre er fortsatt en fare for den unge kommunistiske bevegelsen. Men i de avanserte kapitalistiske landa vil de vanligvis små kommunistiske bevegelsene slåss for sin eksistens mot de ofte bedre organiserte kreftene til sosialdemokratiet og den moderne revisjonismen. Vårt nøkkelvåpen er bedre kvalitet og kvantitet i kommunistisk agitasjon og propaganda, ikke likvidering av denne lærdommen.

Nøkkelen er bedre evne til å svare på arbeiderklassens mest brennende spørsmål. Det betyr å bedre anvendelsen av prinsippene i marxismen-leninismen Mao Zedongs tenkning — ikke å avskaffe disse prinsippene.

CPMLs identifisering av ultra-venstre som hovedfaren har etterlatt det avvæpnet i en situasjon der alvorlige problemer truer og kan føre til at det forener seg med reformistiske krefter, eller det som er enda verre — en fullstendig likvidering av CPML.

I de kommende måneder vil CPML bli konfrontert med disse problemene. Vi håper at de nødvendige lærdommene fra den kommunistiske bevegelsens historie vil bli brukt av våre amerikanske kamerater og at de korrekte tiltakene vil bli iverksatt.

Kommunistiska Arbetartidningen

utgitt av Sveriges Kommunistiska
Parti (marxist-leninisterna)

U-båten

Fredsrevolusjonen svek. Både Sovjets og USA:s
kriksforberedelser måste bekämpas.

Vart tog vänstern vägen?

60-talets vänsteruppsving slogs tillbaka. So-
cialdemokraternas och arbetsskorpans taktik
analyseras.

Kongressdebatt

Socialismens utformning. Arbetsplatspolitik.
Demokrati och centralism. SKP(m-l) har öppen-
lig debatt inför sin första kongress.

Provprenumeration 3 nr 10 sv kronor

Arbetartidningen, Box 4101, 163 04 Spånga, Sverige
Postgiron nr: 6 28 05-7

GNISTAN

VART TOG MARX VÄGEN?

Läs GNISTANs Tema-nummer: Vart tog
Marx vägen? Marxismens eller marxister-
nas kris? Intervju med Sven-Eric Liedman.
Ska Kina ta över det borgerliga valsek-
stet? Finns det något bra hos Lenin? Bo
Gustavssons "etiska socialism".
Beställ Tema-numret från GNISTAN, Box
5347, 102 46 STOCKHOLM. Missa inte nå-
got av våra Tema-nummer i fortsättning-
en heller: PRENUMERERA i 10 veckor för
bara 30 kronor.

☐ Ja, jag vill ha GNISTANs nummer om
Marxismen idag. Pris 4:50 + porto.
☐ Ja, jag vill provprenumerera 10 veckor
för 30 kronor. Skicka tidning och inbetal-
ningskort.

Namn

Gata

Postadress

RÖDE FANE SOM
DAGSAVIS I 1997!

Støtt kampanjen
— bli abonnent!

• **Mira** — den hjemmeværende husmoren som bruker alle sine ressurser til å legge forholda til rette for at resten av familien skal få utfolde seg i arbeidsliv, utdanning, idrett og fornøyer,

• **Olga** — yrkeskvinne i ansvarsfull stilling som farer som en vind mellom arbeidsplass, hjem, daghjem, butikk — og kommer til kort både på jobben og hjemme

Mellom disse to ytterpunktene trekkes alle kvinner under kapitalismen, viser Gro Hagemann i denne artikkelen.

•

Dette er den første av 6 artikler om kvinneundertrykking og kvinnefrigjøring. De neste artiklene vil handle om:

- Kvinnene og familien
- Kvinnene og arbeidsmarkedet
- Hvorfor kan ikke kapitalismen gi kvinnene likestilling?
- Hva er grunnlaget for kvinneundertrykking?
- Kvinnene og sosialismen

DEN UUNNGÅELIGE KNIPETANGA

Et utgangspunkt for å forstå den særegne undertrykkinga av kvinnene under kapitalismen, er kvinnesens dobbeltrolle. Mens menn har sine viktigste oppgaver i produksjonen eller i annet yrkesarbeid, har kvinnene i tillegg til dette også ansvar og arbeid i familien som ikke gir inntekt. Dette ansvaret er tillagt kvinnene som kjønn. I tillegg til å være produsent er hun også reproduzent, dvs. den som har ansvar for å bringe fram nye arbeidskrefter i form av barn.

At kvinner er aktive både i produksjon og reproduksjon, er ikke spesielt for kapitalismen. Selve dobbeltrollen er ikke ny, den har eksistert like lenge

som selve arbeidsdelingen mellom kjønnene. Men kapitalismen har skapt en konflikt mellom de to rollene som er ny. Idet arbeidsplassene ble flyttet fra egen eller andres familie til fabrikker og kontorer, var det ikke lenger mulig å kombinere de to rollene på samme måte som før. Den moderne organiseringa av arbeidsplassene skapte nye muligheter for kvinnene som for hele arbeiderklassen.

Men samtidig stilte den kvinnene overfor et helt uløselig dilemma. Engels oppsummerer dette dilemmaet i «*Familien, privateiendommens og statens opprinnelse*». Han viser hvordan storindustrien har åpnet veien for kvinnene inn i det han kaller samfunnsmessig produksjon. Men sam-

tidig peker han på at det skjer:

«...på en slik måte at når hun fyller pliktene sine i familiens privat-tjeneste, da blir hun satt utenfor den offentlige produksjonen og kan ingenting tjene. Men tar hun del i den offentlige industri og vil ha en selvstendig inntekt, da er hun ute av stand til å fylle pliktene sine i familien.»

MIRA

To eksempler fra skjønnlitteraturen kan bidra til å illustrere dilemmaet. For det første Marilyn French' *Kvinner*. Den handler om Mira som er husmor i en amerikansk forstad, og som i praksis lever hele livet sitt som en service-

Foto: Samfoto

institusjon for mann og barn. Hennes viktigste oppgave er å stå til disposisjon, slik at det skal være mulig for de andre å bruke ressursene sine fullt ut utafor familien, i arbeidsliv, utdanning, idrett og fornøyelser. Miras oppgave er å ha maten klar, å ha klærne klare, å holde huset i orden, å levere mannens dresser til rensing, å kjøre bruskasser til ungenes skolefest, å være der når noen trenger henne, å høre på alle problemene:

«Det som plaget henne var ikke at de tingene som måtte gjøres var anstrengende. Det var ikke engang at de var kjedelige. Det var det at hun følte at de andre tre levde sine liv, og hun gikk rundt etter dem og ryd-

det i rotet deres.»

Mira gjør det mulig for de andre å leve sine liv, men prisen for det er at hun selv ikke får ta del i samfunnsmessig virksomhet. Hun får ingen lønn for arbeidet hun utfører, men er økonomisk avhengig av den mannen hun er gift med. Hun deltar ikke på noe arbeidsmarked der hun kan selge arbeidskrafta si for det den er verdt. Arbeidskrafta hennes er ikke fri som en arbeiders er det, men bundet til den familien som hun en gang er blitt en del av.

For Mira, som for andre husmødre, fungerer ekteskapet som en moderne husmannskontrakt. Hun har inngått en arbeidsavtale som er livsvarig, og det finnes ingen klare grenser mellom jobben og andre deler av livssituasjonen hennes, bolig, familieforhold, privatliv. Ingen kan være i tvil om at i alle fall en god del av det arbeidet hun gjør er samfunnsnødvendig. Likevel er det organisert på en måte som gjør at det blir en del av privatlivet. Både arbeidskraft og arbeidsprodukt er isolert fra den alminnelige økonomiske sirkulasjonen i samfunnet, varesirkulasjonen. Det er derfor ikke en del av den kapitalistiske økonomien, det er ikke samfunnsmessig. Sammenliknet med kapitalistisk produksjon foregår arbeidet i familien på en måte som er svært tilbakeleggende og uproduktivt. Det er ingen spesialisering, ingen arbeidsdeling, ingen konsentrasjon av arbeidskraft, ingen regulering av arbeidstid og arbeidsforhold.

OLGA

Det andre eksemplet er Natalia Baranovskajas bok *En uke som alle andre*. Den handler om Olga Voronkova som er ingeniør ved et forsøksinstitutt i Moskva. Olga er gift og har to små barn. Samtidig er hun, som Sovjetkvinner flest, yrkesaktiv på heltid, og det i en jobb som stiller store krav til effektivitet og arbeidsvilje. Et spørreskjema fra staten for å kartlegge kvinnenes arbeidsuke er utgangspunktet for romanen. Olga fører dagbok i 7 dager og beskriver sin egen arbeidsuke. Med galgenhumor besvarer hun spørsmålet i skjemaet om hva som er hennes yndlingsport:

Min yndlingssport er sprint. Hjemmefra til bussen, fra bussen til

— Vi som bærer halve himmelen

Av Gro Hagemann

KVINNEKAMPEN

metroen, buss igjen, metro igjen. Til arbeidet og hjem igjen. Ærender. Jeg er kvalifisert sprinter på langdistanse.

Min humoristiske sans visner ved neste spørsmål. Dager borte fra arbeidet på grunn av barnas sykdom? Mitt såre punkt. Sjefene våre vet at jeg har to små barn, men har de tallet alle de dagene jeg har vært borte på grunn av dem? Legene har liten tid, det samme har vi. Vi lar barna gå på skolen igjen før de er helt friske, og de hoster og nyser helt til våren kommer.»

For Olga er hver eneste dag preget av kampen for å få tid og krefter til å strekke til. Og hver eneste dag er det noe hun ikke rekker, noe hun glemmer, eller noe hun rett og slett ikke orker. Familieforpliktelsene hindrer henne i å gjøre et fullgodt arbeid på jobben, og jobben gjør at det ikke lenger er mulig for henne å fylle pliktene sine i familien. For de pliktene finnes der fortsatt i fullt monn, verken offisiell familiepolitikk og propaganda eller alminnelige forventninger levner noen tvil om det: Det er en kvinnes oppgave å skape et lykkelig hjem og skaffe staten mange og friske barn. Men i virkeligheten er Olga stilt overfor en umulig oppgave, og pliktene blir bare halvveis løst. Ungene blir sendt i barnehagen selv om de er syke. Middagsmaten blir det så som så med, reparasjon av klær likeså. En moderne yrkeskvinne som Olga holdes fast i en grusom knipetang, fordi hun både skal oppfylle de forventningene det moderne samfunnet stiller og de tradisjonelle kvinnepliktene. Kvinneundertrykkinga har ikke forsvunnet med deltakelse i det moderne arbeidslivet, i en viss forstand er den tvert imot blitt hardere.

Disse to eksemplene illustrerer to uterpunkter som alle kvinners liv under kapitalismen på en eller annen måte trekkes mellom. På den ene siden er den private sfæren, familien, på den andre den offentlige sfæren, samfunnslivet. Som kvinner er vi dømt til å stå med ett bein i hver leir, og uansett hvordan vi velger eller tvinges til å fordele tyngden, så blir resultatet at vi står ustøtt. Dette er en uløselig motsigelse i et kapitalistisk samfunn, samtidig er det en motsigelse som blir sta-

dig skarpere nettopp under kapitalismen. Jo mer kvinnene kommer ut i yrkesliv og annet samfunnsliv, jo mer vil bindinga til familien framstå som et husslaveri.

Med bred penn har jeg nå skissert en motsigelse som står helt sentralt i en analyse av kvinneundertrykkinga under kapitalismen. Denne motsigelsen vil være temaet for denne artikkelserien. Jeg vil gå inn på hvordan denne motsigelsen ytrer seg i praksis i den kapitalistiske verden i dag, og om hva denne motsigelsen betyr for strategi og linjer i kvinnekampen på kort og lang sikt.

KAPITALISMEN – SOSIALISMENS FORGÅRD

Kapitalismen har gitt kvinnene *formell* likestilling og frihet. For 100 år siden hadde kvinnene i Norge ingen politiske rettigheter og bare et begrenset antall økonomiske rettigheter. De hadde ikke adgang til høyere utdanning og var utestengt fra de aller fleste offentlige stillinger. Gifte kvinner var fullstendig umyndiggjort. De hadde ingen rett til å inngå økonomiske avtaler på egenhånd, ingen disposisjonsrett over egen inntekt og eiendom, ingen foreldremyndighet over egne barn.

Mellom denne situasjonen og dagens ligger et århundre med en rivende utvikling i kvinnes legale stilling, og i dag er alle de formelle hindringene fjernet, bare med ganske få unntak. Dette er nyttig å bli minnet om, for det sier en god del om hvilke *framskritt* kapitalismen har bragt med seg. Men i tillegg til den legale likestillinga har kapitalismen også skapt et *materielt* grunnlag for likestilling som det er nødvendig å oppsummere. Jeg vil kort gå igjennom hvordan et slikt grunnlag er skapt på område etter område.

SAMFUNNSMESSIG ARBEID

Det viktigste er at kapitalismen i masseomfang har trukket kvinnene ut i *samfunnsmessig* produksjon. Dette har rokket ved kvinnes livsvarige binding til familien, og det har skapt grunnlaget for en organisert kvinnebevegelse. I forrige århundre, da Marx og Engels skrev sine verker, var det mest iøynefallende i denne utviklinga at storindustrien åpnet portene på vidt

gap for kvinnene. Siden er kvinnene blitt en viktig eller den viktigste arbeidskrafta innafor en rekke ulike sektorer: Kontor, undervisning og tjenesteyting.

Det som er nytt med storindustrien og med de andre moderne kvinneyrkene, er ikke at kvinner selger arbeidskrafta si. Også tidligere hadde kvinner hatt lønnsarbeid og også arbeid utafor sin egen familie. Det som er nytt, er den sammenhengen de selger arbeidskrafta si i. Før de moderne kvinneyrkene oppsto, var tjeneryrket det viktigste kvinneyrket for ugifte kvinner, mens søm og vask for andre familier var det vanligste for gifte kvinner. Selv om dette var lønnet arbeid, var det på mange andre måter lite som skilte disse yrkene fra kvinnes tradisjonelle stilling i familien. De nye kvinneyrkene derimot, på fabrikker, kontor, sykehus og skoler, dro kvinnene *ut av* familien og inn i samfunnet på en helt annen måte. Når statistikken forteller at yrkesfrekvensen blant kvinnene i Norge var om lag den samme eller høyere i 1900 sammenliknet med 1970, forteller den derfor bare en halv sannhet. For den forteller ikke at rundt 1/4 av de yrkesaktive kvinnene i 1900 var husgjelpere, mens dette gjaldt under 1/10 i 1950 og bare noen få prosent i 1970. Og statistikken forteller ikke at blant de ikke-yrkesaktive kvinnene i 1970 var en stor del under utdanning, mens dette bare gjaldt et ganske lite antall i 1900. Så *tendensen* er klar: Kvinnene er på marsj inn i samfunnsmessig produksjon.

Dette har naturligvis ikke vært noen rettlinjet og ukomplisert marsj. Vi vet jo alle at kvinnene har fungert som kapitalens reservearme. De er blitt trukket inn i arbeidslivet i oppgangstider, når det har vært krig, eller når rustningsindustrien har krevet en ekstra innsats, og de har vært sparket ut igjen i krisetider. Det arbeidet de har fått har også jevnt over vært mer usikkert, ustabilt og sesongbetont enn menns arbeid. Men på tross av svingningene: Utviklingstendensen er likevel helt klar: Kvinnene har kommet inn i samfunnsproduksjonen i større antall og i stadig lengre perioder av livet sitt. Før krigen var det typiske yrkesmønsteret for kvinner at de deltok i arbeidslivet i

Kjønnsrollene. De tekniske nyvinningene har revolusjonert husarbeidet, og gitt muligheter til å oppheve husslaveriet. (Foto: Svein Erik Dahl/Samfoto)

noen år før de giftet seg, og at de deretter sluttet og aldri kom inn i arbeidslivet igjen. Etter krigen har dette mønsteret endret seg, og de gifte kvinnene har kommet inn på arbeidsmarkedet. I første omgang de kvinnene som var ferdige med småbarnsstell og hadde store barn, i neste omgang også småbarnsmødre.

Spesielt dramatisk har denne utviklinga vært de siste 20 åra. Noen tall kan være nyttig for å belyse det: I Norge var det i 1960 om lag 320 000 yrkesaktive kvinner. I 1970 var dette tallet økt til 450 000, i 1977 til 700 000. Altså mer enn en fordobling på 17 år. I prosent er dette en stigning fra 26% av alle kvinner over 16 år i 1960 til 40% i 1970 og 52% i 1977. Antallet gifte kvinner i arbeidslivet var om lag 80 000 i 1960, ca. 300 000 i 1970 og ca. 470 000 i 1977, antallet yrkesaktive gifte kvinner er altså nesten seksdoblet på 17 år.

Det kan ikke være tvil om at kapitalismen har trukket kvinnene inn i samfunnsmessig produksjon i masseomfang. Den utviklingen jeg her har skissert er ikke særegen for Norge. Tvert imot er det slik at Norge har ligget klart etter i utviklingen i forhold til de fleste andre vestlige kapitalistiske land. Og ser en på de statskapitalistiske landa i øst, er denne tendensen enda klarere. I Sovjet er nesten 90% av kvinnene yrkesaktive. Og til forskjell fra Norge, der flertallet av de yrkesaktive kvinnene er deltidsarbeidende, er deltidsarbeid i

Sovjet unntaket.

Den økte yrkesdeltakelsen er det viktigste materielle grunnlaget for en frigjøring av kvinnene. For når kvinner kommer ut av familien og inn i samfunnet på et så viktig område som produksjonen er, da undermineres også hennes tradisjonelle stilling i familien. Det betyr ikke først og fremst at hver enkelt blir frigjort i det øyeblikket hun tar seg jobb på fabrikk eller i supermarked. Men det betyr at kvinnekjønet ikke lenger kan betraktes og behandles som umyndige, økonomisk avhengige husslaver. Vi blir frie på samme måte som en arbeider er fri. Vi får vår egen lønn, og vi får en ny kampkraft fordi vi blir stående sammen med titalls og hundretalls kvinner i samme stilling. Det er ingen tilfeldighet at et stigende antall kvinner forlanger skilsmisse, at vold i ekteskapet etter hvert kommer fram i offentlighetens lys, at det ikke lenger er noe særsyn å se menn med barnevogn eller skurefil. Det er heller ingen tilfeldighet at kvinnene organiserer seg og lager bråk i et omfang som man aldri før har sett maken til i historien. Alt dette henger sammen med at kvinnesamfunns-messige stilling endres.

ÅRHUNDRETS SLAVEBÅND

Også på andre områder enn arbeidslivet har kapitalismen skapt et materielt grunnlag for frigjøring av kvinnene. Den har sluppet kvinnene til på område etter område i samfunnet som

tidligere var stengt for dem. Det finnes i dag kvinner innafor alle typer utdanning og alle typer stillinger i samfunnet. Kvinner er *politisk aktive* på alle nivåer, de deltar i stadig flere former for *idrett, kultur og debatt*. Alt dette ville vært utenkelig for 100 år siden, og hele denne utviklinga er med på å underminere den gamle kvinnerollen og isoleringa av kvinnene i privatlivet. For kvinnekampen er det en seier for hver ny skanse som erobres, fordi hver ny skanse betyr et spadtak på det store fjellet som heter kvinneundertrykking.

Kapitalismen har også revolusjonert *husarbeidet*, slik at mulighetene for å oppheve husslaveriet i dag faktisk er til stede. Produksjon som tidligere foregikk i familien, er overtatt av samfunnet. Det er bare å nevne i fleng: Klær, bleier, lys, såpe, slakt, ferdiglagging av kjøtt, safting, sylting, baking, brygging. Videre har teknologisk utvikling forenklet en stor del av det arbeidet som fortsatt gjøres hjemme: Elektrisk lys og oppvarming, innlagt vann, varmtvannsbeholdere, elektriske komfyrer, kjøleskap, dypfrysere, vaskemaskiner, oppvaskmaskiner, støvsugere, mixmastere. Tenk gjennom hva husarbeidet hadde vært uten disse teknologiske nyvinningene. Takket være dem gir en husholdning i dag ikke fulltids arbeid for en voksen person engang, mens det i forrige århundre krevde flere personers arbeidskraft.

Også *omsorgsarbeidet* er i økende utstrekning overtatt av samfunnet. Tidligere måtte alt arbeid med barn, syke, handicappede, gamle og andre pleietrengende i all hovedsak foregå i familien. Det samme gjaldt opplæring og oppdragelse av barn og ungdom. Med alminnelig skolegang, utdanningsinstitusjoner, barnehager og fritidshjem, sykehus, pleiehjem, trygdeboliger, gamlehjem og en rekke andre sosiale institusjoner er stadig mer av dette arbeidet trukket ut av familien. Arbeidet er blitt profesjonalisert og regulert, og kvinnene er blitt frigjort fra den medfødte forpliktelsen å stå til disposisjon for omsorgstrengende i familien på livstid.

Sist, men ikke minst, har kapitalismen også gitt kvinnene muligheter til *kontroll av egen reproduksjon*. Det

henger sammen med utvikling av prevensjonsmidler og friere adgang til abort, men også med minket spedbarnsdødelighet og bedre helseforhold allment. De av våre oldemødre som giftet seg, brukte en stor del av sitt voksne liv til å gå gravid, føde barn og stelle spedbarn. For oss er dette blitt en kort periode av det voksne livet vårt, og vi har på en helt annen måte enn dem muligheter til å bruke livet til samfunnsaktivitet utenfor familien. Vi er ikke lenger fødemaskiner i den gamle betydninga av ordet. Vi kan nekte å føde barn, og vi gjør det faktisk. Det går fram av fødselstallene, som i de siste tiårene har vært synkende i hele den kapitalistiske verden. Selv ikke i Sovjet føder kvinnene mer enn 1–2 barn i gjennomsnitt nå, og det selv om økning av fødselstallene er en svært høyt prioritert oppgave for Sovjet-lederne. Når kvinnene har fått kontrollen, kan vi ikke lenger tvinges til å føde.

Alle de områdene jeg nå har nevnt, representerer historiske framskritt som kapitalismen har skapt, framskritt som i praksis river grunnen under den særegne undertrykkinga av kvinnekjønn. Men samtidig er det også kapitalismen som hindrer likestillinga i å bli virkelighet. Utviklinga av kvinnes stilling er nok et eksempel på at kapitalismen hver dag tar et nytt spadetak på sin egen grav, at den jevnt og trutt bygger opp den grunnmuren som sosialismen skal tuftes på. Kapitalismen frigjør oss fra århundres slavebånd, den driver oss ut av familien og inn i fabrikker, kontorer, skoler. Dermed sørger kapitalismen også for at vi blir en del av den armeen som skal styrte det samfunnssystemet som hindrer virkelig frigjøring. Dette er det viktig å merke seg, også i kvinnekampen. For det gir oss en retning, og det gir oss våpen å slåss med.

LITTERATUR

Fr. Engels: «Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse», Ny Dag, Oslo 1970.

Marilyn French: «Kvinner», Oslo 1978.

Natalia Baranovskaja: «En uke som alle andre», Oslo 1975.

Olav Ljones: «Kvinneres yrkesdeltaking i Norge», Statistisk sentralbyrå, Oslo 1979.

TRON ØGRIM — EIRIK ROSSEN:

- Har det vært folkemord i Kampuchea?
- Skjerpet partiet motsetningene i befolkninga?
- Var revolusjonen i Kampuchea en brutal bonderevolusjon eller en sosialistisk revolusjon?
- Hvordan skal vi vurdere den terroren som fant sted?

Dette er noen av de spørsmålene som blir tatt opp i denne diskusjonen mellom Eirik Rossen og Tron Øgrim om Kampuchea. Diskusjonen er en fortsettelse på de innleggene som sto i Røde Fane nr. 6/81 og er en del av diskusjonen på dette seminaret. For de som ikke har lest disse, gir vi en kort bakgrunn nedenfor.

Hva kan vi lære av Kampuchea?

Eirik Rossen hevdet i sin innledning at revolusjonen i Kampuchea ikke var noen sosialistisk revolusjon og partiet ikke noe marxist-leninistisk parti. Nye kilder, spesielt materiale som bygger på flyktninger etter den vietnamesiske invasjonen viser at vi har hatt et altfor positivt syn på Demokratisk Kampuchea. Måten statsmakta ble utøvd på, strider mot marxismen-leninismen på flere måter. Den omfattende terroren, og bruken av hemmelig politi, tortur og henrettelser innad i partiet strider med marxismens metode for å løse motsetninger i partiet. Et annet viktig punkt er at befolkninga blei gradert — delt opp i kategorier på «nye» og «gamle», «basefolket» eller «det nye folket» ut fra om de hørte til den opprinnelige bondebefolkninga, eller var evakuert

fra byene. Ut fra dette ble de behandlet forskjellig når det gjaldt matrasjoner og politiske rettigheter. Dette mener han var en politikk for å skjerpe, og ikke minske, motsetningene i det kampucheanse folket.

Tron Øgrim sammenfattat synet sitt i 9 punkter.

1. Vi må skille mellom *borgerlig* og *marxistisk* humanisme.
2. Demokratisk Kampuchea (DKs) økonomiske politikk 1973–1978 var i hovedsak korrekt, kan bli mønster for andre i 3. verden.
3. Forsvarer kollektiviseringa og pengeløsheten i 1973 og evakueringa av byene i 1975 ut fra situasjonen i økonomien.

Eirik Rossen (til venstre) og Tron Øgrim — uenig om vurderingen av Pol Pots Kampuchea. (Fotos: Klassekampen)

4. Blant viktige feil var anti-intellektualisme, internasjonal isolasjonisme og overgrep.
5. Umulig å ta stilling til feilene uten å vurdere de vanskelige forholda.
6. Ledelsen gjorde mange feil, men var ofte i tvangssituasjoner.
7. Partiet, DK-regjeringa og hæren er fortsatt en viktig progressiv og anti-imperialistisk kraft.
8. Mye av kritikken av DK er snevert vestlig, humanistisk eller marxistisk-sjåvinistisk (stemmer ikke med skjemaet).
9. Alle virkelige revolusjoner i 3. verden vil være fulle av feil, overgrep, terror og forbrytelser.

Eirik Rossen

Spørsmålet om folkemord har vært reist. Folkemord er en forbrytelse som tar sikte på å utrydde et folk, en nasjon eller en nasjonalitet. Det er begått folkemord mot kримtatarene i Sovjet, og mot urbefolkningen i Amerika.

Et slikt folkemord mot khmerfolket i Kampuchea har ikke funnet sted. Det er mulig at andre etniske grupper i landet har vært utsatt for folkemord. Et folkemord mot khmerfolket var imidlertid på gang i 1979, som et resultat av invasjon, okkupasjon og hungersnød. Tallene en har på befolkningen tyder på at antall drepte under Røde Khmer-styret i alle fall ligger innenfor usikkerheten til befolkningsoversiktene. Det vanligste seriøse anslaget på folketallet i Kampuchea i dag

er 6 millioner. Da kan det ikke ha skjedd et mord på 2, 3 eller 4 millioner.

Ta for eksempel Francois Ponchaud (forfatter av *Kambodsja år null*). Han har et ekte forhold til Kampuchea og dets folk. Han er både jesuitt og borgerlig humanist. Han er ikke villig til å anslå at mer enn 300 000 personer ble drept, dvs. henrettet. Han bruker tallet 100 000 for å være sikker. Det er fordreiningene av hans syn som har fått de store overskriftene i Vesten. Han har dessuten laget en i hovedsak positiv artikkel om økonomien i det revolusjonære Kampuchea. Jeg fikk kopi av artikkelen fra Røde Khmer-kontoret i Paris på deres initiativ.

Alle som har vandret i grenseområdet mellom Thailand og Kampuchea etter invasjonen og snakket med flyktninger, har hørt utallige beretninger om tortur og overgrep, ofte med døden som følge. Historiene er identiske med beretningene som kom fram under Kampuchea-høringene i Norge og også i det kildematerialet som Amnesty bruker.

Alt dette er overveldende materiale. Vi kan ikke se bort fra det, men må prøve å forstå det og finne fram til sannheten ved å sette det inn i en sosial, økonomisk og politisk sammenheng. Jeg er enig med Tron i at dette er vanskelig fordi fakta spriker mot hverandre. Jeg mener vi må samle inn mer fakta. Men vi må samtidig anerkjenne det materialet som finnes.

Så stiller spørsmålet seg om vi skal anerkjenne revolusjoner som bryter med grunnleggende marxist-leninistiske prinsipper. Jeg mener vi kan forstå den som *bonderevolusjon*. Jeg stiller større krav til marxist-leninister enn til fattigbønder i Den tredje verden, selv om det er problematisk å foreta et skarpt skille mellom de som skal lede og de som skal gjennomføre revolusjonen.

I Afghanistan støtter vi en ideologisk tilbakeliggende massereisning mot den sovjetiske okkupasjonen. Men vi får ikke det samme problemet som med Røde Khmers kamp mot Vietnam fordi vi ikke blir identifisert med islam. Derimot blir vi identifisert med folk som kaller seg kommunister og marxist-leninister særlig når de grunnleggende sett er pro-Kina. Fordi vi aldri har foretatt noen kritisk analyse, blir partiet vårt identifisert med alt Røde Khmer har sagt og gjort de siste ti åra. Nå må vi skjære gjennom, finne ut hva vi er for og hva vi er mot.

KAMPUCHEA

at det legger mer vekt på det subjektive enn det objektive.

KASTESTATEN

Så til dette med kastestat. Det en savner hele tida hos det kampucheanske partiet, er en politikk for større likhet i samfunnet, for å overkomme skillet mellom nyfolk og basefolk, mellom de som ble evakuert fra byene og de som allerede var på landsbygda. Flertallet av de som ble evakuert fra byene av Røde Khmer, var fattige bønder. Flertallet av de som levde i Røde Khmers frigjorte områder, var fattige bønder. Her var det et felles klassegrunnlag. Men det Røde Khmer gjorde var først å opprette et skille på subjektivt politisk grunnlag, og deretter gjøre dette til et av de viktigste trekk ved den videre samfunnsutviklingen. Hva slags marxisme er det som ikke bygger på klassesolidaritet? Denne politikken har vært til ubotelig skade for enheten hos folket i Kampuchea. Det lider fortsatt over at dette såret ikke ble plastret igjen av partiet, men åpnet og strødd salt i. Det er det jeg mener er viktig.

Det er krise i det internasjonale solidaritetsarbeidet. Jeg er helt enig i at dette delvis har sammenheng med sosialimperialistisk innflytelse. Men en kan ikke se bort fra at det også skyldes at det er stor forskjell mellom det folk oppfatter som revolusjonært, og det som virkelig skjedde i Kampuchea.

Vi er nå inne i en fase av debatten hvor vi bør legge fram de *fakta* vi måtte få tak i for hverandre. Tida er ikke inne til store teoretiske byggverk for å prøve å sammenfatte fakta.

Tron Øgrim

Det er viktig å ta vare på det vi faktisk er enige om, sånn som drivkrafta i den kampucheanske kollektiviseringa og synspunkter på trekk ved den kampucheanske staten. Så til spørsmålet om folkemord.

Jeg mener det er et svært skille mellom om Pol Pot var i ferd med å utrydde den kampucheanske befolkninga sånn som propagandaen fra sosialimperialismen faktisk påstår, eller om det var et rettsoppgjør kombinert med terror og overgrep, og der det ble drept en god del for mange.

Det kan godt være en terror som gjorde stor indre politisk skade og bidro til å skape en atmosfære av frykt. Det er likevel noe annet om *mesteparten* av befolkninga var i ferd med å daue. Jeg mener det *ikke* skjedde noe folkemord.

Eirik sier at argumentasjonen om økonomi ikke kan være avgjørende, og bruker som eksempel Hitler og Moussolini. Denne sammenlikningen holder ikke. Fordi, viss det var sånn at den kampucheanske økonomien, ved å løfte seg sjøl etter håret, ved å organisere massene til å produsere for seg sjøl, faktisk klarte å utrydde hungersnøden og få til materiell framgang, så er dette noe viktig og for såvidt enestående i den 3. verden. Og et eksempel som andre kan lære av. Men ingen har noe å lære av Hitler. Det som skjedde under fascismen i Italia og Tyskland var at de styrka økonomien ved å sette i gang en indre opprustning, som hadde sin logiske konklusjon i krig. Dette er ikke noen parallell.

Det er klart at dersom vi *bare* tar hensyn til økonomien så fører det til *økonomisme*. Men det er også sånn at *vi slåss for materiell rikdom for massene i verden*. Det er en del av vårt program for kommunismen.

Så vil jeg peke på at Rossen i sin egen framstilling, så vidt jeg kan oppfatte, ga to alternative og motstridende framstillinger av hvorfor kollektiviseringa skjedde.

Den ene framstillinga går ut på at det skjedde fordi partiet tvang det igjennom, og fordi det blei holdt møter hvor de som gikk imot blei slått ihjel, og da torde massene ikke noe annet.

Den andre framstillinga går ut på at dette skjedde som et resultat av krigen med amerikanerne og at det førte til entusiasme og ga kortsiktige resultater. Med mindre jeg har misoppfatta deg, så oppfatter jeg de to framstillingene som vanskelige å forene, og logisk sett trur jeg enten den ene *eller* den andre er propaganda.

Jeg synes det du sa om sentralregjeringas rolle er interessant. Og det kan også være verd å kommentere mer. Viss det er sånn at motsigelsen mellom nye og gamle folk var objektiv, viss det var sånn at overgrepa kom fra bønder. Viktor Vinde oppfatter jeg sånn når han våren 1979 intervjuer fransk-kyndige folk på

veiene, og de sa at det var bøndene som mishandla dem. Viss det er sånn som du faktisk sier at regjeringa prøvde å bremse, og gå mot strømmen, er ikke det ting som bør tale til Pol Pots fordel?

Dette unnskylder ikke overgrep fra regjeringas side, men er et reelt argument mot å gi regjeringa skylda for alt. De var fanga av den objektive historiske situasjonen og hadde ikke så store valgmuligheter.

Eirik Rossen

— Jeg synes det blir tatt altfor lett på det som er av materiale om terror og overgrep. For dette er en viktig erfaring for den vanlige kampucheaneren i disse åra. Det kan vi ikke komme unna. Terroren forklares ut fra konflikten mellom det nye og gamle, og det at partiet i Kampuchea skjerpet motsigelsene ved å fastholde kategoriseringen av folket.

De kunne gått inn for en politikk med størst mulig enhet i folket. Da hadde det ikke vært noen grunn til å dele folk inn i kategorier. Da var det heller ikke noen grunn til å opprette kategorier med *avsatte* som er totalt uten politiske rettigheter. Dette er noe helt annet enn revolusjonær terror mot klassefienden. Det er undertrykking både av den tredjedelen som ble «avsett» og av alle andre, som hadde trusselen om «avsettelse» hengende over seg dersom de ikke bøyd seg.

Jeg har også referert fakta som jeg har vanskelig for å forklare. Jeg synes det er interessant at partiet gikk mot strømmen da det ble klart at Lon Nol funksjonærene fikk en annen behandling enn den parti-ledelsen ville, og begynte å ta affære. Det gjelder også at de opphevet kategoriseringen høsten 1978, men da var det så mange andre ting som skjedde at det er vanskelig å vurdere dette isolert. Det vi kan konstatere er at det fikk ikke noen klare resultater, hverken før eller etter invasjonen.

REVOLUSJONER OG OVERGREP

Jeg venter meg overgrep i revolusjoner. Jeg har lagt fram materiale som viser at sjøl om det finnes eksempler på at parti-ledelsen gikk mot strømmen, så var den allmenne politiske linja til partiet, samt det politiske klima som blei skapt og opprettholdt i Kampuchea, av en slik karak-

KAMPUCHEA

ter at det skjerpet tendensene til overgrep og ikke motarbeidet dem.

Når det blir en revolusjon i India, er jeg overbevist om at det vil bli overgrep. Men jeg venter at det marxist-leninistiske partiet skal stille seg på det standpunkt at religiøse og nasjonale motsetninger må overvinnes, og ikke skjerpes. Det motsatte skjedde i Kampuchea.

Det var en virkelig revolusjon som fant sted i Kampuchea. Det er ikke dermed sagt at den førte, eller ville ført, til virkelig sosialisme. For skal det være mulig, må det være et parti som fører en marxist-leninistisk politikk. Og det var ikke tilfelle i Kampuchea. Da mener jeg vi bør si det nettopp sånn. At det var en virkelig revolusjon. At den førte til positive resultater på de og de områder, til negative på andre. At helheten ikke rimer med marxismen-leninismen.

At en tok i bruk tortur i det indre partilivet synes jeg er opprørende. Og jeg går ut fra at ingen ledende folk i AKP(m-l) vil gå ut og forsvare bruk av hemmelig politi for å løse motsigelser i partiet. Det er nettopp det materialet fra Kampuchea viser at Pol Pot gjorde ...

Det er blitt sagt av andre at demokrati kanskje ikke var det de hadde mest bruk for i Kampuchea. Beklager, jeg oppfatter demokratisk sosialisme og demokratisk sentralisme som et av hovedpunktene som vi bygger opp marxist-leninistiske partier på, og jeg akter ikke å tolerere den form for sleivete omgang med grunnlaget for oppbyggingen av marxist-leninistiske partier.

Skal partiet fungere, må det være demokrati. Skal partiet fungere, må det være sentralisme. Skal sentralismen fungere, må det være demokrati. Men det ble ikke noe demokrati under slike forhold som ble skapt under Pol Pot i Kampuchea.

ROLLEN TIL DEN SENTRALE LEDELSEN

Jeg vil ikke gi den sentrale ledelsen skylda for alt, og det har jeg heller ikke gjort. Den opererte innenfor svært vanskelige objektive rammer. Men den har hovedansvaret for det som skjedde, både for oppbyggingen og for overgrepene. Jeg har vist til at den i et par tilfeller prøvde å gå mot strømmen. Den andre sida av dette er at den i hovedsak ikke gjorde det. I den grad den var eller ønsket å væ-

re marxist-leninistisk, maktet den ikke å bygge et samfunn på marxistiske premiser.

Tron Øgrim

— For det første. Jeg mener det er berettiget at Eirik reiser spørsmålet om humanisme, også i forhold til feil i den kommunistiske tradisjonen. Jeg mener også at du har gravd fram mye nyttig materiale.

Først vil jeg understreke en ting. I 1978 var jeg fylt av entusiasme for Kampuchea fordi jeg oppfatta den økonomiske modellen deres som grunnleggende rasjonell og fornuftig, og som kopierbar. Det er ikke det samme som at jeg mener at en skal evakuere byer overalt og dele folk i nye og gamle, eventuelt opprette sentrale torturanstalter der en skyter motstandere i partiet.

Men det er modellen med, i land av den typen, å *avskjære* dem fra verdensmarkedet. Trappe ned den sentrale økonomien til et minimum, og tillate folk å akkumulere fra bønn av. Dette er det også andre som har ment.

Dette er et viktig spørsmål for meg. Ikke fordi jeg på død og liv skal forsvare sosialismen i Kampuchea. Men jeg blei jævlig skuffa over Vietnam og Laos. Jeg trur at Etiopia, India, Nigeria og Brasil kanskje kan følge Kinas veg. Men jeg trur ikke Timor, Burundi og Tchad kan gjøre det, fordi de ikke har den økonomiske infrastrukturen til å gjøre det.

Videre. Definisjonen på kapitalisme er at det er maksimalprofitten — eventuelt den tidligere gjennomsnittsprofitten — som styrer produksjonen. Definisjonen på sosialisme er at de arbeidende massene tar kontrollen over produksjonsmidla og bruker dem til å tilfredsstille sine egne materielle og kulturelle behov i økende grad.

Jeg mener at tross alle feil, så var det det *siste som skjedde i Kampuchea*. Jeg kan ikke se at du har retta grunnleggende kritikk av dette heller. Sjølsagt må sosialismen på lengre sikt bety at den blir leda av et marxist-leninistisk parti, men det er ikke noen absolutt definisjon av sosialismen at den *ikke* kan eksistere *uten* et marxist-leninistisk parti. I så fall var det ikke sosialisme under Pariserkommunen. Da var det nemlig ikke noe parti av den

typen du etterlyser. Dette betyr ikke at jeg avskriver tesen om at et marxist-leninistisk parti må lede den sosialistiske staten, spesielt om den skal *bestå lenge* og utvikle seg.

TEORIER OG FAKTA

Så skal jeg peke på det jeg oppfatter som motsigelser i det teoretiske materialet ditt.

Du *hevder* at partiet skjerpa motsigelserne. Du ramser ikke opp fakta og sier at sånn var det, du *hevder* at sånn var det.

Jeg er ikke sikker på hva som skjedde, jeg er enig med deg i at vi savner materiale. Men i polemikk mot deg tvinges jeg til å peke på at en *kan* tolke disse sakene motsatt.

I Norge hadde vi 100 000 quislinger, og i Norge var quisling-partiet mye mer isolert enn Lon Nol var. I Norge hadde vi et rettsoppgjør som i ordna former gikk til 48—49. Da kunne du ikke si at det var galt å sette N.N. i fengsel fordi han var arbeider, du må ikke glemme at han var torturist og konsentrasjonsleirvokter.

I Kampuchea hadde du ikke noe sentralt ordnet statsapparat som kunne gjøre det på den måten. Men det du måtte gjøre, av militære, økonomiske og politiske årsaker, var å pløye alt folket ut på landsbygda, skitt og kanel sammen. Da sier jeg at du har en argumentasjon for at du plasserer disse folk i en kategori *til du har sortert dem*. Dessuten har du det forholdet at det var en ekstrem kritesituasjon i landet, og jeg sier, kan ikke streng disiplin, terror ha vært nødvendig i samfunnet fordi folk måtte holdes i arbeid på et tidspunkt hvor det var malaria og sult og voldsomme motsetninger?

Jeg sier at motsetningene mellom nye og gamle folk var objektiv. Det er vi langt på vei enige i. Spørsmålet er om den blei trappa opp eller ned?

Du nevner sjøl at partiet til en viss grad gikk mot strømmen. Du nevner at partiet gikk inn for at overklassefolk på landsbygda skulle kunne graderes i lavere kategori og at pålitelige folk fra byene skulle kunne graderes i høyere kategori, og at dette kom i motsetning til bøndene.

Viss vi nå skal bygge en teori, så *kan* vi bruke det som et argument for at partiet *hadde* marxist-leninister i ledelsen som *prøvde* å drive igjennom ei riktig linje blant bøndene, og det møtte motstand fra sine egne bondekader.

- Stalins feil i det nasjonale spørsmålet var meget store og kan sammenliknes med tsarens overgrep mot nasjonale minoriteter og nabostater, sier Jarl Hellesvik i dette debattinnlegget.
- Han går igjennom Stalins nasjonalitets-politikk på forskjellige områder. Konklusjonen hans er at Stalins feil på dette feltet var så store at han ikke lenger kan regnes som en av de «fem store» — sammen med Marx, Engels, Lenin og Mao.

Stalin — en av «de fem store»?

Siste landsmøte i AKP i desember 1980 vedtok på nytt, med overveldende flertall, at Stalin fortsatt skal betraktes som en marxistisk klassiker og tilhøre «de fem store». En Stalin-debatt må nå komme. Dette er mitt bidrag til denne debatten:

Jeg har sett på Stalin som en marxistisk klassiker og forsvart hans berettigelse som en av «de fem store». Det var i den tida da jeg hadde studert hans skrifter og kjente lite til hva slags politikk han sto for i praksis. Og rett skal være rett, Stalin skriver mye bra mange steder. Han har sans for skjematisk og spissfin-digheter. Men i ettertid ser jeg at han har en til dels sterk dogmatisk tendens både i innhold og i form. («Slik forholder det seg kamerater», er bl.a. et av hans yndlingsuttrykk.)

Etter hvert som jeg fikk kunnskaper om hva Stalin sto for i praksis, har jeg blitt stadig mer skeptisk til hans kvaliteter, og i dag er jeg helt klar i min oppfatning: *Stalin var en betydelig revolusjonær, men han har stått for altfor mange feil til å kunne løftes fram som en marxistisk klassiker.*

Debatt!

En av de sentrale marxistiske tesene er at *praksis teller mer enn teori. Det et menneske gjør er viktigere enn vedkommendes talemåter.* Og hvis det er noe man kan si om Stalin, så er det at han i omfattende grad praktiserte annerledes enn han prediket.

STALIN OG DET NASJONALE SPØRSMÅLET

Et av de områdene hvor Stalin på AKP-hold er blitt spesielt framhevet, er i det nasjonale spørsmålet. Men akkurat her har Stalin stått for omfattende feil og forbrytelser!

Nettopp av den grunn skal jeg konsentrere meg om dette området i mitt oppgjør med Stalin-dyrkelsen.

Jeg mener at Stalins feil i det nasjonale spørsmålet er så stor, konstant og vedvarende at det i seg sjøl er nok til å ta fra ham betegnelsen klassiker eller som tilhørende «de fem store».

Dette skal jeg nå forsøke å vise.

Først: Stalins brosjyre fra 1914 om det nasjonale spørsmålet er et godt og viktig bidrag til den marxistiske analysen av og synet på det nasjonale spørsmålet.

Men — og det er viktig — fra og med det tidspunkt da bolsjevikene, og dermed også Stalin, kommer i maktposisjon begynner den storrussiske sjåvinismen å vise seg — og øker deretter bare i styrke.

Charles Bettelheim skriver ganske omfattende og grundig bl.a. om dette i boka «Klasstriderna i Sovjetunionen» (Bo Cae-fors Bokforlag). Boka er forresten nærmest forbigått i taushet av den norske m-l-bevegelsen. Jeg vil absolutt anbefale folk å lese denne boka.

Stalin sammen med kvinnelige delegater på en konferanse for de fremste kollektivbøndene i Tadjikistan og Turkmenistan. Betydde Stalins Sovjetunionen framgang også for minoritetsnasjonene, eller var det bare en fortsettelse av den russiske sjåvinismen til tsaren? Eller kanskje begge deler?

PROLETARIATETS SJØLBESTEMMELSESRETT

Han skriver på s. 354:

«Allerede år 1918 uttaler noen medlemmer av sentralkomiteen, deriblant Stalin, seg på en forsiktig måte mot at man tilkjenner de Baltiske statene og Finland deres sjølbestemmelsesrett, ettersom proletariatet ikke har makta der. I den rapporten om det nasjonale spørsmålet som Stalin legger fram den 15. jan. 1918 ved den III. Allrussiske kongressen for arbeider, bonde og soldatdeputeres sovjet, formulerer han klart denne tankegangen. Etter at han har påstått at borgerskapet utnytter nasjonaldrakten i sin kamp for makta, legger han til: 'Alt dette peker på nødvendigheten av å tolke prinsippet om sjølbestemmelsesrett som en rett, ikke for borgerskapet, men for de arbeidende massene i den berørte nasjonen. Prinsippet om sjølbestemmelsesrett må være et

verktøy i kampen for sosialismen og må underordnes sosialismens prinsipper'.

Bettelheim skriver videre:

«Bortsett fra ett tilfelle — en appell som rettes til det karelske folket i 1920 — gjentas ikke tanken om 'de arbeidende menneskenes sjølbestemmelsesrett' flere ganger i de etterfølgende årenes offentlige dokumenter, noe som ikke hindrer Stalin fra å sette dette ut i livet i Hviterussland og i de baltiske statene.

Når det gjelder Lenin og sentralkomiteens majoritet, så har de tatt stilling for *folkenes rett til sjølbestemmelse*, og denne rett slås på nytt fast ved partiets VIII. kongress i mars 1919, der det nasjonale spørsmålet diskuteres. På denne kongressen forsøker Bucharin enda en gang å forsvare oppfatningen om 'sjølbestemmelsesrett for de arbeidende klassene av alle nasjonaliteter' og siterer til og med i denne sammenheng Stalins rapport fra den III. Allrussiske sovjetkongressen.»

REPUBLIKKENES UNDERORDNING

Og videre:

«I virkeligheten rekker den VIII. kongressens vedtak av en resolusjon, som uttrykker Lenins teser, ikke til for å løse problemet om forholdet mellom de forskjellige nasjonalitetene, og dette enda mindre når bolsjevikpartiet har gått igjennom de forandringer som vi har tatt opp.

Det nasjonale spørsmålet oppstår igjen med en aldeles spesiell skarpheit sommeren 1922, da Lenin på nytt er borte fra ledelsen av de ulike politiske spørsmålene. En sterk ikke-deklamert opposisjon oppstår da i dette spørsmålet.

I august måned dette år lager Stalin (som leder for en kommisjon, som har som oppdrag å regulere forholdet mellom RSFSR og de andre sovjetrepublikkene) et forslag til resolusjon, kalt 'autonomiseringsforslaget'. Dette forslaget går inn for at de sjølstendige republikkene (Ukraina, Hviterussland, Aserbajdsjan, Armenia og Georgia) skal innlemmes i den russiske føderasjonen som 'autonome republikker', dvs. i virkeligheten i en underordnet stilling. Stalin tenker seg i sitt forslag, at den russiske republikkens regjering, dets eksekutive sentralkomite og dets folkekommissær-råd skal være en regjering for alt sammen. Disse forslagene som undertrykker de andre sovjetrepublikkenes sjølstendighet, møter motstand fra Hviterussland og Georgias partiers sentralkomiteer. Ukrainas sentralkomite diskuterer ikke spørsmålet, men dets medlemmer viser seg ikke positive.»

I STRID MED LENIN

«Når Lenin den 26. sept. får kjennskap til dette forslaget, fordømmer

STALIN-DEBATT

han prinsippet om at de andre republikkene skal knyttes til RSFSR og foreslår at det skapes en føderasjon av republikker som seg imellom har like rettigheter. Ifølge ham, bør denne føderasjon ta form som en Union av Sovjetrepublikker i Europa og Asia, og den russiske regjeringa skulle ikke kunne være unionsregjering.

Tilhengerne av en integrering av de andre sovjetrepublikkene i RSFSR, med en for dem underordnet status, forsøker å sette seg i mot Lenins kritikk. Stalin sender umiddelbart sitt eget forslag til sentralkomiteens medlemmer, uten å vente på at disse skal få kjennskap til Lenins synspunkter. Han sier til og med ved et politbyråmøte, som tar opp dette spørsmålet at 'man må vise fasthet mot Lenin' og i et brev den 27. sept. går han så langt som til å tale om den 'nasjonal-liberalisme' som Lenin skulle ha vist eksempel på i denne affæren.

Sentralkomiteen, som trer sammen den 6. okt. 1922, vedtar til slutt Stalins noe omarbeidete forslag. Denne teksten tar bare formelt sett hensyn til de anmerkninger som kom fra Lenin: Termen 'Union' erstatte termen 'Føderasjon' men de konkrete tiltakene sikrer i praksis den storrussiske hegemonien.

Lenin står overfor et fullbyrdet faktum. Ettersom han anser at den beslutning som ble tatt den 6. okt. 1922, er av enormt alvorlig natur, beslutter han å trekke en tydelig grenselinje mellom sitt standpunkt og det som sentralkomiteen tok under forvirrende omstendigheter, dvs. uten å være fullt ut informert om diskusjonens tilstand. Samme dag som han får kjennskap til sentralkomiteens beslutning, sender han et brev til Kamenev, der han skriver: 'Jeg erklærer krig, ikke en liten krig, men en krig på liv og død mot den storrussiske sjåvinismen.'»

(Lenins utvalgte verker del 45 (på russisk) s. 214. Se Bettelheims kommentar i fotnote s. 365).

Ifølge Bettelheim blir dette vedtaket opptakten til en skjerpa konflikt mellom sentralkomiteens daværende flertall og det georgianske partiet hvor det går så

langt at Stalin foretar administrative tiltak for å få slutt på konflikten. De går bl.a. ut på forflytninger av medlemmer som nektet å bøye seg for vedtaket til Stalin og Co. Ja, det går til og med så langt at et av bolsjevikpartiets representanter slår til et av den georgianske sentralkomiteens medlemmer. Når Lenin får greie på dette, fordømmer han dette sterkt og kaller det for «fysiske undertrykkelsesmetoder» og «biomekanikk».

— Så langt Bettelheim —

STORRUSSISK SJÅVINISME FRA 1918

Dette lille utdraget av Bettelheims gjennomgang av Lenins kamp mot bl.a. Stalins storrussiske sjåvinisme, viser klart at allerede den gangen sto Stalin for ei ikke-proletær linje i det nasjonale spørsmålet — ei ikke-marxistisk linje. Teksten til Bettelheim er fullspekket av detaljer og kildehenvisninger. Jeg har iallfall ikke sett at han er blitt imøtegått av noen.

Det sentrale i denne teksten er etter min mening, at allerede fra og med 1918 begynner den gamle storrussiske/tsaristiske sjåvinismen å gjøre seg gjeldende i praktisk politikk. Stalin var en av hovedeksponentene for denne linja, og Lenin måtte etter hvert skjerpe kampen mot denne utviklinga. Ifølge Bettelheim truer Lenin i sine to aller siste tekster med at han skal avbryte sine forbindelser med ham.

Lenins sykdom og død forhindra ham i å fullføre denne kampen. Hans død førte til at Stalin etter hvert seilte opp som den nye lederen.

STALIN OG MARX

Vi veit også at Stalin på midten av 30-tallet nedla forbud mot utgivelsen av Marx og Engels sine artikler om Tsar-russland. Om tsarens innenriks- og utenrikspolitikk. Jeg tror at det er spesielt beskrivelsen av tsarens utenrikspolitiske mål og metoder som Stalin misliker mest. Allerede den gangen liknet nok beskrivelsen for mye på den politikken som blei drevet i Kreml.

STALIN OG SINKIANG

Stalins politikk overfor den autonome kinesiske republikken Sinkiang er alt annet enn proletarisk internasjonalisme.

Jan Myrdal skriver i boka «Sidenvägen», s. 289:

«...den avtalen der Sovjetunionen sikret seg 'eksklusiv rett' til å utvinne tinn og tilhørende materialer, den såkalte 'Sin-tin-avtalen' av 26. november 1940, er av en slik ekstrem karakter at det overgår tsar Peters forslag og blir en modellavtale for imperialistisk utsuging. Sovjetunionen får alle rettigheter, inklusive retten til å bygge kraftstasjoner og jernbaner og alle tenkelige kommunikasjonsmidler, og opprettede radiostasjoner og telefonlinjer og fritt importere alt det de behøver for å gjøre dette. Total skattefrihet og frihet fra ethvert pålegg i den første tiårsperioden. Rett til å tilbakeeksportere utstyr og materiale uten noen toll eller pålegg. Rett til å utnytte arbeidskraft fra Sinkiang, og teknikere, ingeniører og arbeidere fra Sovjetunionen, som uten hindring skal ha innreiserett og oppholdstillatelse over hele Sinkiang. Rett til å eksportere råmateriale uten noe toll eller pålegg, eller ferdige produkter fra de produksjons-sentra som Sovjetunionen bygger opp i Sinkiang. Plikt for Sinkiangs regjering til å evakuere all befolkning fra de områder som Sovjetunionen vil eksploater. Og så videre.

For dette skal Sovjetunionen betale Sinkiangs regjering 5% av den gjennomsnittlige mineralverdien for tinn og tilhørende materialer som Sovjetunionen utvinner i Sinkiang. Etter 5 år stiger prosenten til 6%. Betalingen skal skje i form av varer. I tillegg skal Sovjetunionen, som erstatning for den totale skattefriheten og tollfriheten overføre 2% av eksportverdien til Sinkiangs regjering. Sinkiangs regjering frasier seg enhver rett til å inspisere, overvåke, undersøke eller revidere noenting som angår produksjonen, finans eller handel ifølge avtalen. Alle ting som angår denne avtalen får ekstras territoriell status. At sovjetborgernes eiendeler ikke kan beslaglegges, og Sovjetunionen får rett til å ha væpnede styrker i landet for å beskytte sin eiendom i Sinkiang, er også en del av den avtalen som blei inngått.»

— Så langt Jan Myrdal —

STALIN-DEBATT

Oppfatningene om Stalin har alltid vært delte. Da Stalin døde i 1953 ba redaktøren for et kommunistisk tidsskrift i Frankrike den berømte maleren Pablo Picasso om å lage en tegning for tidsskriftet. Det gjorde Picasso. Men oppdragsgiverne var ikke fornøyde. Kommunistavisa «L'Humanité» skrev at «partiets ledelse kategorisk misbilliget portrettet av den store Stalin, tegnet av kamerat Picasso.» Picasso sjøl uttalte at det var mulig at tegningen ikke falt i smak, men da han sjøl aldri hadde sett Stalin, hadde han bare gitt uttrykk for hva han følte —

Slik benyttet Stalin seg som en hvilken som helst kynisk imperialist av det faktum at Sinkiang hadde en svak regjering på det tidspunktet. Dette er faktisk mer enn storrussisk sjåvinisme — det er sosialimperialisme i stor stil!

KRIM-TATARENE

På 30-40-tallet sto Stalin ikke bare for «normal» storrussisk sjåvinisme overfor de ikke-russiske nasjonalitetene i Sovjetunionen. Han sto for ei linje som førte til at små nasjonaliteter som ikke ville bøye seg for den storrussiske undertrykkinga, nærmest blei utrydda, og blei utrydda som egne nasjonaliteter.

Den mest kjente av disse er Krim-tatARENE, et folk på halvøya Krim i Svartehavet. Dette folket tvangsdeporterte Stalin til områder øst for Ural-fjellene for på denne måten å få slutt på motstanden deres.

Det samme skjedde med Volga-tyskerne. Finsk-karelene blei på noen få tiår forvandla til en ubetydelig minoritet i sitt eget område. «Finlandiseringa» av Finland starta alt på Stalins tid.

Å utslette nasjonale minoriteter er noe

ganske annet enn proletarisk internasjonalisme i praksis, uansett hvor glimrende Stalin enn skriver om dette i sine artikler!

STALIN OG NABOLANDA ETTER 1945

Etter fredsslutninga i 1945 tok Sovjet biter av Finland og Tsjekkoslovakia. Sovjet flytta Polen vestover og flytta dermed grensene vestover både til Polen og Tyskland. Sovjet tok det mongolske området Tannu-Tuva. Sovjet prøvde å skaffe seg kontroll over Svalbard.

Da Tsaren i 1904 led nederlag mot japanerne, skreiv Lenin artikkelen «Port Arthurs fall» i bladet Vperjod 14. jan. 1905. Der skriver han:

«Ikke det russiske folket, men sjøl herskerdømmet har lidd et forsedelig nederlag. Det russiske folket har vunnet gjennom sjøl herskerdømmets nederlag.»

Den 2. sept. 1945 henvender Stalin seg til folket. Da hadde Japan kapitulert uten vilkår. Stalins henvendelse lyder slik:

«...de russiske troppenes nederlag i 1904 i den russisk-japanske krigen et-

terlot bitre minner hos vårt folk. Det er en mørk flekk på vårt land. Vårt folk ventet med tillitsfullhet på den dag da Japan skulle lide nederlag og flekken vaskes vekk. I førti år har vi, den eldre generasjonen, ventet på denne dagen, og nå er den kommet.»

Det som for Lenin var en seier for folket og et nederlag for tsaren, er for Stalin et nederlag for folket. Leninisme er det ikke. Hva er det da annet enn sjøl herskerdømmets ekspansive storrussiske sjåvinisme som føres videre? Fra tsar til Stalin er det ingen forskjell i dette spørsmålet...

Stalin nøyde seg ikke med uttalelser. Han tok også landområder fra det besejrede Japan.

AVSLUTNING

Stalins feil i det nasjonale spørsmålet er etter min mening meget store. De kan sammenliknes med tsarens overgrep mot nasjonale minoriteter og nabostater. På et område går Stalin til og med lengre enn tsaren gjorde. Så vidt jeg veit tilintetgjorde ikke tsaren nasjonale minoriteter slik Stalin gjorde.

Om vi sammenlikner Stalin med hans egen samtids politikere — Churchill f.eks. — tenk om han hadde jaget alle waliserne fra Wales pga. at de ikke ville underordne seg den engelske overhøyheten. Jeg regner med at fordømmelsen da ville ha vært meget stor i m-l-kretser. Når Stalin står for slike uhyrlige overgrep, da er ikke fordømmelsen bare spak. Man går den motsatte vei og opphøyer Stalin til en av de fem store marxistene i historia!

Mens Lenin i sine siste år erklærte krig på liv og død mot det han anså for å være en praksis som tenderte til å bli storrussisk sjåvinisme, er mange av dagens norske m-l'ere unnfalende overfor den omfattende storrussiske sjåvinsimen til Stalin — en sjåvinisme som er uendelig mye større enn den Lenin fikk oppleve. Det er på tide å endre på dette.

Det som iallfall må gjøres, er å erklære at Stalins praksis i det nasjonale spørsmålet avviker så sterkt fra marxismen-leninismen at det diskvalifiserer ham fra å regnes som en av «de fem store». Antakelig må man gå lengre når man ser på hans praksis på andre områder av det politiske liv...

Jarl Hellesvik

- Oljeboka undervurderer de økonomiske lovmessighetene og overvurderer betydninga av den økonomiske kampen.
- Den skjønnmaler den borgerlige staten og overvurderer mulighetene til å presse den for å bedre arbeiderklassens kår.
- Dette er noen av konklusjonene i denne artikkelen av Terje Valen om boka «Oljepengene — kan de brukes?» redigert av Carl-Erik Schulz. Han tar utgangspunkt i sitater fra oljeboka.

Debatt:

Det har gått en rotete debatt i Røde Fane om boka «Oljepengene — kan de brukes?» redigert av Carl Erik Schulz. Jeg tror dette kan være opptakten til en svært avgjørende debatt, og vil derfor forsøke å gå opp noen skarpe grenselinjer mot boka.

NOEN VIKTIGE SITATER

Rammen for boka streker Schulz opp i de to første kapitlene. Her finnes det etter min mening flere uttalelser som bryter med eller åpner for brudd med marxismen-leninismen-Mao Zedongs tenkning. Jeg vil behandle følgende sitater fra boka.

1. (s. 13)

«Vi mener det er mulig å legge opp til en oljepolitikk som kommer det arbeidende norske folket til gode. Det er mulig å bruke oljemilliardene innenlands, og vi mener det er fornuftigere enn å investere dem i kjempeprosjekter og ren kapitaleksport til utlandet. Slikt tjener bare staten og

OLJEBOKA — I STRID MED MARXISMEN

noen få superkapitalister. Men bruk innenlands krever styring og kamp for bruksmåter som tjener folkets behov.»

2. (s. 16)

«Og vi vil hele tida understreke at det er styrkeforholdet mellom klassene i landet vårt som avgjør hvem som får mest av «oljekaka». De som er sterkest kan stikke mest penger i lomma. Fordelinga er et resultat av klassekamp.»

3. (s. 18)

«Inntekter, verdier, skapes ved arbeid. De verdiene som blir igjen etter at arbeiderne har fått utbetalt sin lønn, utgjør overskuddet, profitten. Hvor stor del av verdiskapinga arbeiderne får utbetalt, og hvor mye som blir igjen som profitt, avgjøres gjennom klassekamp. Det avgjørende her er styrkeforholdet mellom klassene. Arbeiderklassens styrke avhenger av politisk og taktisk kunnskap, organisatorisk evne og av «markedet», dvs. i hvilken grad det er arbeidsløshet eller mangel på arbeidere.»

4. (s. 22)

«Et krav vi bør stille i Norge, er i hvert fall full nasjonalisering av all oljeutvinning og oppbygging av eget distribusjons- og raffineringsapparat i Norge. Dette er delvis gjort ved Statoil og Norol. Her bør skrittet tas fullt ut, samtidig som vi reiser krav om bedre politisk kontroll over disse to statsmonopolene. I dag er kontrollen av Statoil i all hovedsak bare formell, ikke reell.»

5. (s. 23)

«Uansett om verdiene er skapt gjennom arbeid eller skyldes omfordeling mellom landene (grunnrente, monopolprofitt) har Norge en verdimengde til disposisjon. Hele tida foregår det klassekamp om fordelinga av disse verdiene.»

6. (s. 23)

«Bedriftene eies eller kontrolleres av personer eller kapitalgrupper som ønsker størst mulig profitt for de pengene som settes inn i produksjonen. Denne profitten er differansen mellom produktene verdi og produksjonskostnadene (lønn, råvarer pluss maskinslitasje). Kapitalistene blir

aldri fornøyd med den profitten de har. De vil bli større og øke kapitalmengden. Om noen skulle ønske å stå på stedet hvil, vil de fort bli utkonkurrert av andre som greier å ekspandere og vokse seg sterke.»

7. (s. 26)

«Når en slik politikk (en sosialdemokratisk motkonjunkturpolitikk) ikke vil løse kapitalismens kriser, skyldes det at borgerskapet ikke vil finne seg i at pengene blir brukt til folks beste i stedet for til profitable formål. Det er jo nettopp denne handlemåten, trangene til akkumulasjon, som skaper krisene.»

8. (s. 25)

«Det er fullt mulig å stille krav, og langt på vei kan det også være mulig å presse fram reelle forbedringer.»

9. (s. 25)

«Det er reformisme å tro at hele innrettinga på produksjonen kan forandres bare ved at vi stiller velferdskrav. I det borgerlige klassesdiktatur vil det aldri være mulig å få gjennomført dette uten samtidig å overta statsmakta, dvs. å styrte borgerskapet gjennom en sosialistisk revolusjon.»

10. (s. 25)

«Oljepengene gjør det mulig for staten å føre en sosialdemokratisk motkonjunkturpolitikk, en politikk som øker etterspørselen og dermed skaper grunnlag for vekst i produksjonen. En slik politikk kan gjennomføres ved:

- reduserte skatter og avgifter
- solide lønnsoppgjør
- prisstopp
- økte offentlige utgifter til fellesformål som sykehus, kollektivtransport etc.»

(For fortsettelsen se sitat nr. 7)

TENDENSER HOS SCHULZ

Jeg finner følgende feil og feilaktige tendenser hos Schulz i disse sitatene:

- Undervurdering av økonomiske lovmessigheter.
- Overvurdering av vilje, politikk, klassekamp i betydningen økonomisk kamp.
- Skjønnmaling av den borgerlige staten.
- Reformistisk ordbruk om hva som

ØKONOMI-DEBATT

skjer med statsmakten under en sosialistisk revolusjon.

— Overvurdering av mulighetene til å presse den kapitalistiske staten til å bedre arbeiderklassens kår.

— Skjønnmaling av den sosialdemokratiske motkonjunkturpolitikken.

— Undervurdering av finansoligarkiet og deres makt.

KOMMENTAR TIL SITAT 1

Jeg mener dette er grunnleggende feil. Norge er et kapitalistisk samfunn med sine særegne lovmessigheter. Borgerskapet er den herskende klassen. Ledelsen i borgerskapet har finansoligarkiet som har makten i staten. De store partiene er finansoligarkiets partier. Alle de personer det her er snakk om er underlagt monopolkapitalens grunnlov som er loven om «Sikring av kapitalistisk maksimalprofitt ved å utbytte, ruinere og utarme folkeflertallet i vedkommende land ved å undertrykke og systematisk utplyndre folkene i andre land, særlig de tilbakeliggende land, og endelig ved krig og militarisering av folkehusholdningen som utnyttes til å sikre de høyeste profitter.» (Stalin)

Under borgerskapets og finansoligarkiets herredømme er det *umulig* å bruke oljepengene til beste for det arbeidende norske folket.

Gjennom store kamper kan vi tilkjempe oss noen *smuler* av disse pengene og *motvirke* tendensen til å senke arbeidskraftens reproduksjonskostnader ved innskrenkninger i helse-, sosial-, skolesektor osv.

Men å legge opp til en helhetlig politikk som kommer folket til gode, er umulig under kapitalismen om det er aldri så fornuftig. Dette forutsetter at proletariatet oppretter sin egen stat og utøver diktatur over borgerskapet.

Schulz sitt bilde av monopolkapitalen synes å være på siden. Han mener at styring og kamp (merk tendensen i at *styring* står før *kamp*) for bruksmåter som tjener folkets behov, kan gjøre det mulig å føre en helhetlig politikk som kommer folk til gode.

Vi kjenner dette styringsbegrepet fra DNA og SV sin begrepsbruk — og det er der det hører hjemme.

KOMMENTAR TIL SITAT 2

Denne tesen: «Fordeling er et resultat av

klassekamp» er teoretisk feilaktig, etter det jeg kan forstå. Hvis det omfatter kampen for revolusjonen, er det sjølsagt rett. Men Schulz argumenterer ikke langs disse linjene. Stort sett ser det ut som om «klassekamp» hos ham nettopp er kampen om fordelingen innenfor de rammer som kapitalismen setter. Det betyr først og fremst økonomisk kamp og i tillegg politisk kamp om reinte økonomiske resultater. Begge deler helt nødvendig, men likevel en innskrenking av klassekampbegrepet i retning av økonomisk kamp aleine. Det er etter min mening et misbruk av begrepet.

For det andre så er ikke fordelingen til sjue og sist et resultat av klassekamp i den betydning Schulz bruker ordet. Rammen for fordelingen under kapitalismen settes av verdiloven, situasjonen i markedet og til syvende og sist av kapitalens utviklingstendens. I forhold til lønnen virker denne tendensen sånn at lønnen over tid viser en stadig synkende tendens uansett hvilken økonomisk og politisk kamp du driver innenfor kapitalismens rammer. Jeg tror ikke at tendensen i fordelingen av statsbudsjettet er noe forskjellig fra utviklingen av lønnen.

Noe helt annet er det at den økonomiske og politiske kampen om prisen på arbeidskraften, som det her er snakk om, er helt nødvendig og at det er vår plikt å gå i spissen også for den.

Men kapitalismen utvikler seg med lovmessighet sånn at arbeiderklassen på sikt kommer stadig dårligere ut i forholdet mellom merverdi og lønn til tross for tilfeldige svingninger og motsatte bevegelser. (Se Marx: *Lønnsarbeid og kapital*. Oktoberhefte)

Likevel, innenfor visse rammer er det styrkeforholdet mellom klassene som avgjør hvem som får mest av oljekaka. I dag heller dette styrkeforholdet så kraftig til fordel for borgerskapet at det vil være utopi å tro at arbeiderklassen på kort sikt skal kunne tilkjempe seg særlig mye av denne kaka. Det vil ikke skje før den fremskredne delen av klassen har avslørt sosialdemokrati og revisjonisme til banns, og fullt ut står på vårt parti sine viktigste linjer. Det vil ikke skje før vi har reist en opprørsk og *revolusjonær* stemning i store deler av klassen, før de toneangivende delene av klassen er vunnnet for revolusjonen og er oppglødde for kommunismen i Norge. Og selv om vi

klarer det, vil hovedtendensen likevel gå mot arbeiderklassen, så lenge vi lever under borgerskapets diktatur.

Det er også sånn at borgerskapet med finansoligarkiet i spissen driver med alskens lureri for å flå arbeiderklassen og andre deler av befolkningen ekstra mye. Dette lureriet er det viktig å slå en pæl gjennom. Derfor er det viktig å påpeke at borgerskapet høster enorme profitter av oljen, og at det er rettferdig, nødvendig og bra å slåss for og holde prisen på arbeidskraften oppe.

Det er og rett å peke på at det er mulig å oppnå enkelte resultater dersom kampen er hard nok.

KOMMENTAR TIL SITAT 3

Dette rammes av samme kritikk som sitat 2. Schulz ser helt bort fra den langsiktige tendensen til at prisen på arbeidskraft blir presset nedover enten det er høykonjunktur eller lavkonjunktur.

Jeg mener at Schulz viser tendenser til å se bort fra at verdiloven også gjelder for varen arbeidskraft. Det er merkelig at han i dette sitatet setter markedet i anbefølselstegn som om det egentlig ikke var noe skikkelig marked.

Han overvurderer mulighetene til å oppnå forbedringer innenfor kapitalismens rammer. Han tillegger den økonomiske kampen altfor stor vekt i forhold til kommunistisk arbeid — arbeid med å heve arbeiderklassens nivå opp til en subjektiv forståelse av revolusjonens nødvendighet og uunngåelighet og av arbeiderklassens egen ledende rolle i dette osv.

Av dette følger naturlig en feilaktig forståelse av hva klassekamp er, den økonomiske kampens begrensede betydning, hvor lite borgerskapets vilje og ønsker betyr, når det går på tvers av lovmessighetene i kapitalens utviklingsprosess og en reformistisk vurdering av statsapparatet.

KOMMENTAR TIL SITAT 6 OG 7

I det følgende stikker den borgerlige sosialøkonomien i keynesianismens skikkelse helt fram på overflaten. Schulz sier at det som skaper krisene er at borgerskapet ikke *vil finne seg i* at pengene blir brukt til folks beste. Krisene blir skapt av borgerskapets *trang* til akkumulasjon.

Marx ville ha spurt: Hvorfor denne

ØKONOMI-DEBATT

trang osv., og han ville ha svart (som han gjorde) at kapitalistene bare er representanter for den kapital de er knyttet til. Som klasse er kapitalistene nødt til å følge lovmessighetene i kapitalen — som er uavhengig av hva de sjøl vil reint subjektivt.

Dessuten er begrepet «trangen til akkumulasjon» som tatt ut av Keynes vokabular. Han snakker nemlig om trangen til å spare, trangen til å forbruke osv. Dermed gjør han den politiske økonomien til et psykologisk spørsmål. Schulz har her tendenser til å gjøre det samme.

I sitat nr. 6 slår han kontra. Først snakker han om kapitalistenes vilje og ønske som avgjørende, men så sier han at «Om noen skulle ønske å stå på stedet hvil, vil de fort bli utkonkurrert av andre som greier å ekspandere og vokse seg sterk.»

Her føyer han inn en marxistisk synsmåte som bryter med det som ellers blir sagt. Schulz tar altså litt fra borgerlig sosialøkonomi og litt fra marxismens politiske økonomi og lager lapskaus. Lenin kaller sånt for eklektisme.

KOMMENTAR TIL SITAT 4

Så lenge finansoligarkiet styrer, vil kontrollen med kapitalen fra arbeiderklassen bare være et bedragerisk skinn. Innsyn i hva som foregår kan gjøres mer eller mindre offentlig, mer eller mindre direkte tilknyttet Stortinget. Men Stortinget er jo også bare et av midlene som finansoligarkiet bruker for å lure folk og herske over dem. Innholdet i sitat 4 tyder på at Schulz ikke har et korrekt syn på statens rolle.

KOMMENTAR TIL SITAT 9

Les igjen:

«I det borgerlige klasseskildret vil det aldri være mulig å få gjennomført dette (dvs. endre hele innretningen på produksjonen) uten samtidig å overta statsmakta, dvs. å styrte borgerskapet gjennom en sosialistisk revolusjon.»

For det første sier han faktisk her at det er mulig å overta statsmakten i det borgerlige klasseskildret. Her står nemlig nettopp det og ikke noe annet.

Dessuten så sier han at det å overta statsmakten er det samme som en sosialistisk revolusjon.

Hva sier Lenin? Arbeiderklassen må

knuse den gamle statsmakten og opprette sin egen statsmakt som er en statsmakt av en ny type, med helt andre trekk enn tidligere stater. Dette er proletariatets diktatur.

Kanskje noen burde føle seg fristet til å studere «*Staten og revolusjonen*» igjen.

Er vi for strenge her? Nei. Schulz er her nettopp ute etter å avgrense seg fra revisjonisme og reformisme. Når han i denne sammenheng skriver at det å overta statsmakten er det samme som en sosialistisk revolusjon, da må vi reagere kraftig. Vi kan ikke tillate at noen sier Kautsky, dvs. Lenin.

KOMMENTAR TIL SITAT 10

Schulz forskønner her, etter min mening, den sosialdemokratiske motkonjunkturpolitikk som bygger på keynesianismen. Det reelle innholdet i denne politikken er ikke å overføre midler til arbeiderklassen og minske kapitalistenes profitt. Keynesianismen består i hovedsak av tiltak som skal skape jevnere avsetningsmuligheter for monopolenes vareremengder. Dette skal en gjøre ved å skape omsetningspunkter som ligger utenfor arbeiderklassens forbruk og ved å fordele den samlede verdi av arbeidskraften jevnere på enkeltmedlemmer av klassen gjennom skatte-, trygde- og sosialordninger osv. Sånne tiltak kan fungere i perioder der utvidelse eller mer intensiv utnyttelse av markedet kan foregå relativt greitt. Men de er bare med på å legge grunnlaget for større og dypere kriser lengre fram. Schulz er oppdradd i den norske akademiske sosialøkonomien. Dette er en like forrædersk tradisjon innen økonomien som den akademiske historievitenskapen er det innen f.eks. okkupasjonsforskningen. Han klarer ikke å fri seg fra det tankegods han har med seg fra borgerskapet.

Bare det å se på solide lønnsoppgjør som en del av den sosialdemokratiske motkonjunkturpolitikken, er litt av en bragd. Et av de viktigste momentene i DNA sin økonomiske politikk har vært å hindre at lønnene følger etter prisstigning og økt produktivitet. Den fenomenale bruken av subsidier for å hindre indeksjusteringer på 50-tallet, er et godt eksempel. Kampen mot 12-øringen like etter krigen er øg et. Den beinharde kommunisthetsen og knusingen av fagbevegelse

sens kampkraft kan øg tas med, sammen med kampen mot krigsseilerne da de krevde Nortraship-pengene (osv., osv.).

SISTE KOMMENTAR

Til slutt vil jeg se på Schulz sine definisjoner av profitt.

«Inntekter, verdier, skapes ved arbeid. De verdiene som blir igjen etter at arbeiderne har fått utbetalt lønn, utgjør overskuddet, profitten.» (s. 18) «... profitten er differansen mellom produktens verdi og produksjonskostnadene (lønn, råvarer pluss maskinslitasje.» (s. 23)

Den første definisjonen er åpenbart feil. I kapitalistisk produksjon lages det varer. Disse inneholder verdi som kommer fra den brukte og slitte konstante kapital, av nødvendig arbeid og merarbeid.

Når disse varer selges må kapitalisten først trekke arbeidslønnen og dernest verdien av den forbrukte konstante kapital. Først når dette er gjort, står han igjen med merverdien som er profitten hans.

Det andre sitatet er feil fordi det tilslører utbyttingen. Det er den overflaten alle kapitalister sjøl ser og regner etter, som Marx sjøl sier. Den gir inntrykk av at øg så den konstante kapital skaper verdier.

Det er derfor forholdet mellom variabel kapital eller lønn på den ene siden og merverdien på den andre siden vi må holde fast ved.

En definisjon som inneholdt det sentrale, nemlig *utbyttingen*, ville lyde omtrent sånn: Profitten er den nye verdien som arbeideren skaper utover verdien av sin egen arbeidskraft og som kapitalisten tilegner seg.

De fratrekkingsstykkene Schulz opererer med, stammer fra borgerlige og revisjonistiske teorier som tilslører kapitalismens utbytterkarakter og dermed kjernen i hele systemet.

Konklusjon: Min konklusjon er at Schulz sin bok inneholder viktige avvik fra grunnleggende prinsipper i den politiske økonomi, den marxistiske statsteorien og den marxistiske filosofien.

De revideringer og åpninger for revideringer som Schulz kommer med, synes jeg er spesielt farlige i den situasjonen bevegelsen står i nå, med et bedrøvelig lavt teoretisk nivå som gjør det vanskelig å avsløre feilene.

Terje Valen

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

Hva får du hvis du abonnerer nå?

- Et omfattende materiale om situasjonen i Kina.**
- Krigen og fredsbevegelsen.**
- Materiale om utviklinga av den sovjetiske imperialismen.**
- Situasjonen i den norske økonomien og utviklinga av en revolusjonær strategi ut fra den.**

**Abonner nå så får du det i posten —
raskere og billigere.**